Yesevî'nin Fakr-nâmesi

YAZAR
PROF. DR. KEMAL ERASLAN

UNESCO
2016
HOCA
AHMED
YESEVÎ
YILI
Anısına

Yesevî'nin Fakr-nâmesi

İnceleme Araştırma Dizisi
Yayın No: 32

Baskı Tarihi: Nisan 2016

Taşkent Cad. Şehit H. Temel Kuğuoğlu Sokak No: 30
06490 Bahçelievler/ANKARA
Tel: 0312 216 06 00 • Faks: 0312 216 06 09
www.ayu.edu.tr • yayinlar@yesevi.edu.tr

Eraslan, Kemal

Yesevi'nin Fakr-nâmesi / yazar: Kemal Eraslan. – Ankara : Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2016

96 s.; 16x24 cm. – (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi inceleme-araştırma dizisi; yayın no: 32)

ISBN: 978-9944-237-38-3

1.Ahmed Yesevi, Hoca, 1093-1166. 2.Fakr-nâme – İnceleme 3.Tasavvuf edebiyatı

297.78

Yazar
Prof. Dr. Kemal Eraslan

Yayın Danışmanı
Prof. Dr. Necdet Tosun

Yayın Koordinatörü
Halil Ulusoy

Minyatür
Ömür Koç
Cihangir Aşurov

Tasarım & Baskı

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
Tel: 0312 472 37 73-74
www.sfn.com.tr

içindekiler

takriz

Türkler arasında İslamiyet'in ve tasavvufun yaygınlaşmasına öncülük eden Ahmed Yesevî, Türkçe yazdığı Hikmetlerle İslamiyet'in Türkler arasında hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamanın yanı sıra tasavvuftaki incelikleri, tarikât adabını, usulünü, erkânını Fakr-nâme adlı eserinde ele almıştır.

Fakr-nâme, Dîvân-ı Hikmet'in bir bakıma mukaddimesi özelliğini taşımaktadır. Muhteva itibariyle; tarikât adabını, usulünü, erkânını, kâmil bir şeyhin, bir dervişin vasıflarını, tasavvuftaki "Dört Kapı Kırk Makam"ı temsil eder. Ahmet Yesevî, yolunun erkânını "Kırk Makam" esasına göre düzenleyen ilk Türk sûfisidir. Kendisini takip eden pek çok Türk sûfisinde de "Dört Kapı" sisteminin var olduğunu görmekteyiz. Bu Dört Kapı "Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikât" kapılarıdır. Her kapının

**PROF. DR.
MUSA YILDIZ**
Ahmet Yesevi Üniversitesi
Mütevelli Heyet Başkanı

da on makamı vardır. Bu düşünce ilk önce Ahmet Yesevî tarafından "Fakr-nâme"de dile getirilmiştir. İnancı dört bölüme ayırarak öğrenme kolaylığı sağlamak hedeflenmiştir. Fakr-nâme geleneği, Ebu'l-Hasan Harakanî ile başlamış, Ahmed Yesevi ve Âşık Paşa ile devam etmiştir. Yunus Emre tarafından da aynı şekilde dile getirilen "Dört Kapı Kırk Makam" anlayışı Türk İslâm tasavvufunun temel anlayışını oluşturmuştur.

UNESCO 2016 Hoca Ahmed Yesevî Yılı anısına Mütevelli Heyet Başkanlığımız tarafından hazırlanan Hoca Ahmed Yesevî'nin Divân-ı Hikmet'inden sonra Fakr-nâme kitabının da basılması bu değerli büyüğümüzün daha çok tanıtılması adına güzel bir hizmet olacaktır. Kitapta emeği geçen Prof. Dr. Kemal Eraslan'a, Prof. Dr. Necdet Tosun'a şahsım ve üniversitem adına en kalbî şükranlarımı sunarım.

takdim

"Fakr" kelimesinin lügat anlamı "fakirlik ve muhtaç olmak" ise de, tasavvuf kültürü ve edebiyatında "dervişlik, sûfîlik, zâhidlik, Allah'a muhtaç olduğunun farkında olmak" gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu durumda ***Fakr-nâme****'yi "Dervişlik Kitabı" diye tercüme etmek mümkündür.*

Orta Asya tasavvuf literatüründe Hz. Peygamber'e nisbet edilen "el-Fakru fahrî" yani "fakirliğimle (zâhidliğimle) övünürüm" sözü ile "el-fakru sevâdü'l-vechi fi'd-dâreyn" yani "fakirlik, iki cihanda yüz karasıdır" sözleri arasındaki çelişkiyi gidermek için birçok yorumlar yapılmış, mesela ikinci cümle: "Fakirlik (dervişlik), iki cihanda yüzün üzerindeki siyah ben yani güzelliği arttıran noktadır" şeklinde tercüme edilerek iki cümlenin uyumlu olduğu anlatılmak istenmiştir.

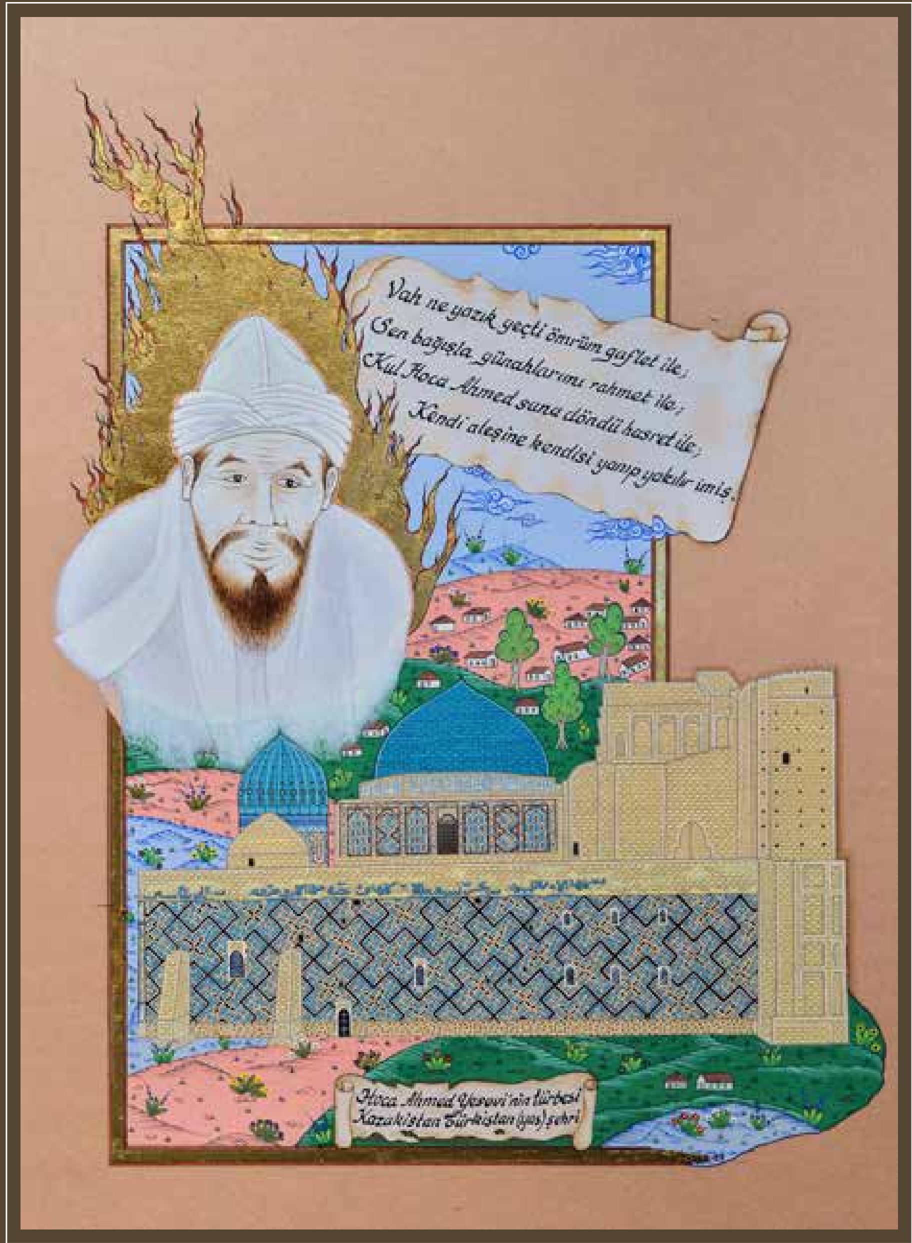
Dervişin manevî yolda ilerleyebilmesi için kötü ahlaktan sıyrılıp güzel ahlak ile donanması gerektiğini ifade eden tasavvuf ehli, bu yolda aşılması gereken bazı mertebeleri ve makamları sıralama ihtiyacı duymuşlardır. Abdullah Ensârî Herevî'nin ***Menâzilü's-sâirîn*** *(dervişlerin manevî yoldaki konaklama yerleri, mertebeleri) ve Necmeddin Kübrâ'nın* ***Usûlü aşere*** *(on temel prensip, on makam) isimli eserleri gibi Hoca Ahmed Yesevî'ye nisbet edilen* ***Fakr-nâme*** *de dervişin uyması gereken kurallar ile aşması gereken makamlara dâir mühim bir eserdir.*

PROF. DR.
NECDET TOSUN

Fakr-nâme*'nin içindeki konular, Hoca Ahmed Yesevî'nin* ***Dîvân-ı Hikmet*** *isimli Türkçe eseri ve* ***Risâle der Makâmât-ı Erbaîn*** *isimli Farsça eserindeki konular ile büyük benzerlik göstermektedir. Ayrıca Ahmed Yesevî'nin müridi Sûfî Muhammed Dânişmend'in* ***Mir'âtü'l-kulûb*** *isimli eserindeki birçok cümle ve paragrafı,* ***Fakr-nâme****'de bulmak mümkündür. Bu durum, bizzat Ahmed Yesevî tarafından yazılmasa bile,* ***Fark-nâme****'nin içerik yönünden tamamen onun fikirlerinden ibaret olduğunu, bu sebeple Ahmed Yesevî'ye ait kabul edilebileceğini göstermektedir.*

Çağatay Türkçesi ile yazılmış olan ***Fakr-nâme****'nin Taşkent, Duşanbe ve Almatı kütüphanelerinde bazı mecmualar içinde yazma nüshaları bulunmaktadır. Ayrıca* ***Dîvân-ı Hikmet****'in bazı taş baskı nüshalarının başında Arap harfli olarak yayınlanmıştır. Eser Prof. Dr. Kemal Eraslan tarafından 1977 yılında yeni harflere çevrilerek* ***İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi****'nin 22. sayısında uzunca bir makale hâlinde yayınlanmıştı (s. 45-120). Bu mühim eserin, bir dergi içinde kalmayıp geniş kitlelere ulaşmasının gerekli olduğunu düşünen Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı,* ***Fakr-nâme****'nin müstakil bir kitap şeklinde yayınlanmasına karar vermiş, Kemal Eraslan beyin de yoğun çalışması ile eser 39 sene sonra tekrar okuyucunun hizmetine sunulmuştur. Emeği geçenleri tebrik eder, kitabın hayırlı olmasını dilerim.*

Minyatür: *Ömür Koç,*
"Ahmet Yesevi ve Türbesi"

Giriş

Yayınlamış olduğumuz *Fakr-nâme* mukaddimesi veya risalesi, *Dîvân-i Hikmet*'in Taşkend ve bazı Kazan baskılarında yer almaktadır (bk. Ḫikmet-i ḥażret-i sulṭānuᶜ l-ʿarifin Ḫāce Aḥmed b.İbrāhīm b. Maḥmūd b. İftiḫār-i Yesevī*, Taşkend 1312, s. 2-15; *Dīvān-i Ḥikmet-i sultānuᶜ l-ʿārifin Ḫāce Aḥmed b. İbrāhīm b. Maḥmūd İftiḫār-i Yesevī**, (Üçünci mertebe), Kazan 1311/1896, s. 3-17; *Dīvān-i Ḥikmet, Ġavs̱uᶜ l-vāṣılīn sulṭānuᶜ l-ʿārifin Ḫāce Aḥmed-i Yesevī Ḥikmetleri*, Kazan 1901, s. 121-129). Fakr-nāme müstakil bir risaleden ziyade *Dīvān-i Ḥikmet*'in mensur bir mukaddimesi durumunda olup "*Ammā bilgil kim bu risāle-i ḳuṭbuᶜ l-aḳṭāb ve server-i meşāyıḫ, sultānuᶜ l-evliyā ve burhānuᶜ l-etḳiyā ferzend-i ḫān-i Ḥazret-i sultānuᶜ l-enbiyā ṣalla'allu ʿaleyhi ve sellem ḫażret-i sultān Ḫāce Ahmed-i Yesevī andaġ aytıpdurlar kim....*" Sözleri ile başlamaktadır. 1901 tarihli Kazan baskısında ise Fakr-nāme "*Hâzihî risāle-i Ḫāce Aḥmed-i Yesevī raḥmetuᶜ llahi taᶜ* ālā *ʿaleyhi*" başlığını taşımaktadır (bk. s. 121).

Fakr-nâme'nin gördüğümüz *Dîvân-i Ḥikmet* yazmalarının hiçbirinde yer almayışı (bilinen yazmalar için bk. F.Köprülü, *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* (İkinci basım), Ankara 1966, s.102, not: 4) bu mukaddime veya risalenin Yesevī tarafından kaleme alınmadığını, daha sonra *Dîvân-i Hikmet*'i tertip edenler tarafından yazılıp baskıya dâhil edildiğini göstermektedir. F.Köprülü, sülûk âdâbına ait bu risalenin, Hazînî'nin *Cevāhirüᶜ l-ebrār min emvāciᶜ l-biḥār* (yegâne yazması için bk. İstanbul Üniversitesi Ktp. Türkçe yazmalar, no: 3893) adlı eserinden çıkarıldığını ileri sürmektedir (bk. Aynı

* İftiḫār'dan önceki (b.) fazla olmalıdır.

eser, s.103, not: 5). Yaptığımız karşılaştırmada *Fakr-nâme*'nin adı geçen eserle muhteva yönünden benzerlik gösterdiğini, ancak tertip yönünden tamamen ayrıldığını tespit ettik (Hazînî'nin eseri hakkında fazla bilgi için bk. F.Köprülü, aynı eser, umumî indeks, s.322-323). Esasen aynı duruma *Dîvân-ı Hikmet*'te de rastlamaktayız. Gerek yazma, gerekse basma *Dîvân-i Hikmet* nüshalarında yer alan hikmetlerin bir kısmının Yesevî'ye âit olmadığı bilinmektedir. Aynı tarzda olan bu manzumeler ya Yesevî dervişleri tarafından yazılıp şeyhin mahlası ile *Dîvân-i Hikmet* nüshalarına dâhil edilmişlerdir, yahut da "Ahmed" adlı başka bir hikmet şairi tarafından yazılan manzumeler Yesevî'nin dillerde dolaşan manzumeleri ile *Dîvân-i Hikmet* adı altında birleştirilmiştir (bu husûs için bk. F.Köprülü, aynı eser, s.105).

İsminden de anlaşılacağı gibi fakr'ı, sülûk âdâb ve erkânını konu alan bu mukaddime veya risale Taşkend baskısında on dört sahife kadardır. Biz, hikmet geleneğinin hüküm sürdüğü sahayı göz önüne alarak metin tertibinde Taşkend baskısını esas aldık ve gerektiğinde Kazan baskıları ile tamamladık. Kazan baskılarından dâhil ettiğimiz kısımları ( ) içinde, baskılarda yer almayıp ilâvesinde gerekli gördüğümüz kısımları da [ ] içinde gösterdik. Kazan baskılarındaki farklar muhteva ile ilgili olmayıp, imlâ, ses ve şekil yönündendir ki bunları da normal karşılamak gerekir.

Fakr-nâme'nin Millet Ktp. Şer'iye 1017 numarada kayıtlı bir yazması ise, bu baskılardan birinden yer yer Türkiye Türkçesi'ne çevrilerek ve bazı atlamalarla kopya edilmiştir. Çok muahhar olan, belki de Ali Emîrî tarafından istinsah edilen bu nüshadan belirttiğimiz sebebiyle metnin tertibinde faydalanmak mümkün olmadı.

Fakr

Tasavvufun önemli umdelerinden biri olan fakr kelimesi hakkında *Kamus Tercümesi'* nde şu kayıt bulunmaktadır: "الفقر El-fakr, yoksulluk manâsındadır, gınâ mukabilidir. Fakr, masdar-ı metrûk olup isim olarak müstâmeldir." Sofiyye ıstılahatında fakr, mevhum olan varlıktan kurtulmak, fenâ fi'llâh'a mazhar olmak yerinde kullanılan bir tabirdir (bk. M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* I, İstanbul 1946, s. 585). Fakr hakkında Gölpınarlı ise şunları yazmaktadır: "*Tasavvufta fakr, bildiğimiz yoksulluk değildir, mânevî yokluktur. Mevhum ve nazarî olan varlığı terkeden, ef'âl, sıfât ve zâtını Hak'ta fâni kılan kimse hakikî fakr'a erişmiş ve "fakr tamamlanınca Allah kalır." Meâlindeki* فاذا تم الفقر فهو الله *hadisi mucibince fahredilecek fakr'a erişmiş olur. Böyle olan adamın isterse sayısız malı, mülkü olsun, hiçbirine gönül bağlamayacağı ve tasavvufî tabiriyle malına kul olmayıp, malı kendisine kul edeceği için hiç zararı yoktur* (bk. Abdülbâki Gölpınarlı, Kaygusuz-Vizeli Alâeddin, İstanbul 1932, s. 132)."

Tasavvufta fakr'ın önemli bir yer tutması bilhassa الفقر فخرى "Fakr benim iftiharımdır." Mevzu hadisine dayanmaktadır. Risalemizde de bu husûsa temas edilmiş ve meşayıhın fakr hakkındaki görüşleri şöylece belirtilmiştir: "*Faḳr, Ḥaḳ Taʿ ālānıñg bāġ-i vaṣlıdın dıraḫtı turur. Ol dıraḫtnıñg buṭağı ʿaḳl turur, rī̄şesi hidāyet turur, meyvesi, ḫayr u seḫāvet turur, sāyesi ḳanāʿ at turur, anıñg būyı şevk turur. Anıñg bergi her kimge tegdi, ʿamel-i ṣāliḥ ḥāsıl ḳıldı. Ve her kim meyvesidin yedi, ḥayāt-i cāvidāne taptı. Ve eger būyı her kimge yetse, mest ü ḥayrān bolġay. Ve eger sāyesinde orun alsa, āfitāb-i ḥakikat añga tüşkey.*" (s.14)

Fakîr

Kamus Tercümesi'nde fakîr kelimesi şu şekilde yer almaktadır: "… *El-fakîr, fakr u fakke sahibi kişiye denir. Cem'i fukarâ gelir, müennesi fakîre ve cem'i fekâ'ir'dir. Mâlum ola ki fakrın mikdar-i derecesi hemen iyâline kifâyet eyleyecek kadar nesnesi olmaktan ibarettir. Bazı nüshada iyâlini idare edecek nesneye iktidarı olmamak demek olur. Zahiren bu müreccahtır. Ehl-i arabiyye fakîr ile miskîn beyinlerini fark ederler ki fakîr şol kimsedir ki sedd-i ramak edecek kût ve gıdâ bulur ola ve miskîn asla bir nesnesi olmaya. Ve inde'l-ba'z fakîr, muhtaç ve gedâ ve miskîn ve zelîl ve hakîre denir. Zillet ve hakareti gerek fakr u fakke sebebiyle ve gerek ahval-i sâire sebebiyle olsun. İmam Şâfi*'î aleyhi'*r-rahme, dedi ki fukarâ kötrüm ve muk'id olup asla hırfet ve san'atları olmayanlara, kezâlik gücü ehl-i hırfet olup lâkin hırfeti havâyic-i zaruriyyesini idare eylemez olanlara denir. Ve miskîn şol kimselere denir ki gerçi hırfetleri olup lâkin nafaka-i iyâline müfti olmamağla su'al eder olalar, yahud fakîr kifâyet mikdarı maaşı olana ve miskîn asla nesnesi olmayana denir. Ve inde'l-ba'z miskîn fakîrden hali ahsen olana denir. Ve ala kavl ikisi de beraberdir ki zügürd ve gedâ olana denir.*"

İslam Ansiklopedisi'nde ise fakîr hakkında şunlar yazılmıştır: "*Maddî ve mânevî bakımdan sıkıntı içinde olan, mukabili ganî. Kur*'ân, XXXV, 16'*da 'Ey insanlar, siz Allah'a muhtaçsınız, Allah ise kimseye muhtaç değildir, O'na hamd edilir'. Burada olduğu gibi, fakîr sonraları bilhassa Allah'a muhtaç olan ve her suretle olsa tevekkül eden mânasına gelmeğe başlamıştır ve bu telakkinin sevki ile Arapça konuşulan memleketlerde 'dilenci derviş' mânasında kullanılmıştır. "El-faḳru faḫrī" hadisi olarak söylenilen bu 'Fakirlikle iftihar ederim' sözü bu mânanın değişmesine âmil olmuştur. Batı dillerinde bu tabir riyazet yapanlara ve yogilere teşmil edilmiştir.*

Metnimizde de "*Faḳīrlik mertebesi maḳām-i aʿlā turur, her kimge müyesser bolmas… El-ḳıṣṣa bu maḳām enbiyālar ve ʿārifler ve ʿāşıḳlarnıñg maḳāmı turur. Ḫuṣūsen Ḥażret-i Resūl-i Ekrem, salla'llāhu ʿaleyhi ve sellemniñg maḳāmları turur, yaʿnī* الفقر فخرى *dediler…*"(s.6-7) denilmektedir ki bununla hem fakrın önemi belirtilmiş, hem de fakr İslâmî bir hüviyete büründürülmüştür.

Fakr-nâme

Bilindiği gibi *Fakr-nâmeler*, esas itibariyle fakr'ı, fakr'ın önemini ve makamlarını belirtmeye çalışan öğretici (didaktik) eserlerdir. Bu husûslar müstakil eserlere konu olduğu gibi, çeşitli tasavvuf ve tabakat kitaplarında da, bölümler halinde veya yeri geldikçe ele alınmıştır. Ancak bu eserler üzerinde durmak konumuz dışı olduğu için, biz kısaca Âşık Paşa'nın *Fakr-nâme* mesnevisi ile yayınladığımız *Fakr-nâme* metni üzerinde duracağız.

Âşık Paşa'nın *Fakr-nâme* mesnevisini, mevcut Roma ve Manisa nüshalarına dayanarak yayınlayan Agâh Sırrı Levend, eseri şu şekilde tanıtmaktadır: "*Fakr, tasavvufta tarikate yeni giren sâlik'ten istenen, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinmek, alçak gönüllü olmak, nefse düşkünlük göstermemek, dünya ile ilgiyi kesmek (alâyık kaydından çözülmek), Tanrı'dan gayrıyı düşünmemek (mâsivadan geçmek) ve kendini Tanrı'ya vermektir. 'Sâlik' tarikatteki dereceleri birer birer geçerek 'seyr-i sülûk'ı tamamlarken bu vasıfları da kazanmış olur. Nihayet son bir mertebe kalır ki, o da 'fenâfi'llâh mertebesidir. Bu kendi varlığını Tanrı'nın varlığında yok etmektir. Âşık Paşa, bu mesnevisinde alçak gönüllülüğü, dünya nimetlerini hiçe sayarak azla yetinmeyi ele alıyor ve onu Tanrı tarafından türlü renklerle bezenmiş "fakr" adlı bir kuş olarak tasvîr ediyor.*"

Mesnevinin konusu ise şöylece özetlenmiştir: "*Tanrı yeri göğü yarattıktan sonra güzel bir kuş haline koyduğu fakr'a konacak bir yer bulmak üzere uçmasını emrediyor. Kuş sırasiyle arş'*ı, *kürsi'yi, cennet'i, güneş'i yer'i dolaşıyor, Âdem'e, Nûh'a, İbrâhîm'e, Mûsâ'ya, Îsâ'ya uğruyor fakat hiçbirinde durmayarak Ahmed'e (Muhammed'e) gidiyor ve onda karar kılıyor. Çünkü o gâni iken kendini fakîr bilmiştir ve bununla övünmüştür. Dünyada fakr'dan daha güzel ne vardır. Fakr, alçak gönüllülüktür. Alçak gönüllü olmayan, azla yetinmeyen ona yar olamaz. Yar, seni Hakk'a çağırandır. Ona kendini ver, bir nefes ikrarda bulun. Eğer dünyadan bu 'ikrarla gidersen sonuna kadar 'didar' (Tanrı'nın cennette mü'minlere görünüşü) sana nasip olur." (bk. A.S. Levend, Âşık Paşa'nın bilinmeyen iki mesnevisi: Fakr-nâme ve Vasf-ı hal, TDAY*, Belleten 1953, Ankara 1953, s.205-255+28 sahife fotokopi).

Görüldüğü gibi Âşık Paşa'nın mesnevisi sâdece fakr'ın ne olduğunu anlatmaya ve onun önemini belirtmeye çalışan san'atkârane bir eserdir. Bu bakımdan yayınladığımız *Fakr-nâme*'den şekil ve muhteva itibariyle tamamen ayrılmaktadır. Metnimizde de önce fakr'ın mahiyet ve önemi, daha sonra da dervişlik, dervişliğin, onu şeriatte, onu tarikatte, onu mârifette, onu da hakikatte olmak üzere kırk makamı, fakr'ın on makam, on nur, on yol ve on orunu ile altı fakr âdâbı, sekiz fakr makamı ve yedi fakr mertebesi, ayrıca sofi ve sofiliğin esas ve husûsiyetleri Hazret-i Muhammed ve birçok büyük sofilerin sözleriyle izaha çalışılmıştır.

Hazret-i Ali'den naklen dervişliğin kırk makamı metnimizde şu şekilde sıralanmıştır:

a) Şeriatte bulunan on makam şunlardır:

1. *Ḥaḳ Taʿālānıñg birlikige, barlıġıġa, ṣıfātıġa ve ẕātıġa īmān keltürmek* (Hak Taâlâ'nın birliğine, varlığına, sıfatlarına ve zâtına iman getirmek)
2. *Namāz oḳumaḳ* (namaz kılmak)
3. *Rūze ṭutmaḳ* (oruç tutmak)
4. *Zekāt bermek* (zekât vermek)
5. *Ḥac ḳılmak* (hac farizasını yerine getirmek)
6. *Mülāyim sözlemaḳ* (yumuşak konuşmak)
7. *ʿİlm örgenmaḳ* (İlim öğrenmek)
8. *Ḥazret-i Resûl-i Ekrem ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellemniñg sünnetlerini becāy keltürmaḳ* (Hazret-i Resul-i Ekrem salla'allâhu aleyhi ve selleme'in sünnetlerini yerine getirmek)
9. *Emr-i maʿrūfnı becāy keltürmaḳ* (şeriat bakımından yapılması gerekli şeyleri yerine getirmek)
10. *Nehy-i münker ḳılmaḳ* (şeriatin yasakladığı şeylerden kaçınmak)

b) Tarikatte bulunan on makam şunlardır:

1. *Tevbe ḳılmaḳ* (tevbe etmek)
2. *Pīrge ḳol bermaḳ* (pīre el uzatmak)
3. *Ḫavf* (korku)
4. *Recā* (Tanrının rahmetinden ümitli olmak)
5. *Vird-i evḳātnı becāy keltürmaḳ* (belirli vakitlerde *Kur'ân*'dan sûreler veya dualar okuyarak yapılan ibadeti yerine getirmek)
6. *Pīrni ḫızmetide bolmaḳ* (pîrin hizmetinde olmak)
7. *Pīrniñg icāzeti birle sözlemaḳ* (pîrin izni ile konuşmak)
8. *Naṣīhat eşitmek* (nasihat dinlemek)
9. *Tecrīd bolmaḳ* (tecrit olmak)
10. *Tefrīd bolmaḳ* (tefrit olmak)

c) Mârifette bulunan on makam şunlardır:

1. *Fenā bolmaḳ* (fenâ olmak)
2. *Dervīşlıḳnı ḳabūl ḳılmaḳ* (dervişliği kabul etmek)
3. *Her işke taḥammül ḳılmaḳ* (her işe tahammül etmek)
4. *Ḥelāl ṭayyib ṭaleb ḳılmaḳ* (helâl ve güzel istekte bulunmak)
5. *Maʿrifet ḳılmaḳ* (mârifet kılmak)
6. *Şerīʿat ve ṭarīḳatnı ber-pāy tutmaḳ* (şeriat ve tarikatı ayakta tutmak)
7. *Dünyānı terk ḳılmaḳ* (dünyayı terketmek, dünya bağlarından sıyrılmak)
8. *Āḫiretni iḫtiyār ḳılmaḳ* (âhireti seçmek)
9. *Vücûd maḳāmını bilmaḳ* (varlık makamını bilmek)
10. *Haḳīḳat esrārını bilmaḳ* (hakikat sırlarını bilmek)

d) Hakikatte bulunan on makam şunlardır:

1. *Ḫāk-rāh bolmaḳ* (herkesin yolunun toprağı olmak, alçak gönüllülük)
2. *Yaḫşı yamannı tanımaḳ* (iyiyi-kötüyü tanımak)
3. *Yurun loḳmage ḳol salmaslıḳ* (bir parça lokmaya el uzatmamak)
4. *Özini loḳmasını sebīl-rāh ḳılmaḳ* (kendisini, lokmasını Hak yolunda sebil etmek)
5. *Kişini āzār bermemek* (kimseyi incitmemek)
6. *Faḳīrlıḳġa münkir bolmamaḳ* (fakirliği inkâr etmemek)
7. *Seyr-i sülūk ḳılmaḳ* (seyr-i sülûk kılmak)
8. *Her kimdin sırrın saḳlamaḳ* (herkesten sırrını saklamak)
9. *Şerīʿat, ṭarīḳat, māʿrifet ve ḥaḳīḳat maḳāmını bilmek ve ʿamel ḳılmaḳ* (şeriat, tarikat ve hakikat makamını bilmek ve buna göre amel etmek)
10. ?

Fakirlik makamında bulunan on makam, on nur, on yol ve on orun (yer, mevki) ise şu şekilde sıralanmıştır:

a) On makam şunlardır:

1. *Ḳanāʿat* (kanaat)
2. *Belāġa taḥammül ḳılmaḳ* (belaya tahammül etmek)
3. (Teñgri) bendelikige giriftārlıḳ (Tanrı'nın kulluğuna bağlılık)
4. *ʿAẕāb* (azap)
5. *Ḥayret* (hayret)
6. *Riyāżet* (riyazet)
7. *Açlıġ* (açlık)
8. *Helāket* (mahvolma)
9. *Dil-ḫaste bolmaḳ* (gönlü yaralı olmak)
10. *Ḥażret-i Rabbuʿl-ʿizzetlik* (?)

b) On nur şunlardır:

1. *Nūr-i ṣıdḳ* (sıdk nuru)
2. *Nūr-i ṣabr* (sabır nuru)
3. *Nūr-i şükr* (şükür nuru)
4. *Nūr-i fikr* (fikir nuru)
5. *Nūr-i ẕikr* (zikir nuru)
6. *Nūr-i namāz* (namaz nuru)
7. *Nūr-i rūze* (oruç nuru)
8. *Nūr-i īmān* (iman nuru)
9. *Nūr-i ṣadaḳa* (sadaka nuru)
10. *Nūr-i pāḳ-cān* (temiz ruhluluk nuru)

c) On yol şunlardır:

1. *Tevbe* (tevbe)
2. *Yazuḳlardın ḳaytmaḳ* (günahlardan vazgeçmek)
3. *Yaman işlerdin peşīmānlıḳ* (kötü işlerden pişmanlık)
4. *Ḥayret* (hayret)
5. *Ḫārlıḳ ve zārlıḳ* (hakîrlik ve inleme)
6. *Ḥaḳ Taʿālādın yarı tilemek* (Hak Taâlâ'dan yardım dilemek)
7. *Yaman yollardın yanmaḳ* (kötü yollardan geri dönmek)
8. *Ḫudā-yi Taʿālānıñg ẕikri birlen bolmaḳ* (Hüdâ-yi Taâlâ'nın zikri ile olmak)
9. *Tefekkür* (tefekkür)
10. *Fenā bolmaḳ* (fenâ olmak)

d) On orun şunlardır:

1. *Ḥikmet* (hikmet)
2. *ʿAdl* (adalet)
3. *ʿAḳl* (akıl)
4. *Ḥilm* (yumuşaklık)
5. *ʿİzzet* (ululuk)
6. *Ḥayāt* (hayat)
7. *İḥsān* (bağış)
8. *Settārlıḳ* (örtücülük)
9. Emānet (emanet)
10. Teslīm (kendini Allah'ın iradesine terk etmek)

Fakrın altı âdâbı şunlardır:

1. *Yaḫşı ve yaman sözge sükūt ḳılmaḳ* (iyi ve kötü söze sükût etmek)
2. *Pīr aldıda ḫām bolmaḳ ve bī-icāzet-i pīr sözlememaḳ* (pîr huzurunda susmak ve pîr izni olmadan konuşmamak)
3. *Kişi birle açıġ bolmamaḳ* (kimseyle dargın olmamak)
4. *Ḫāṣ u ʿāmnıñg ḫizmetini ḳılmaḳ* (havas ve avamın, herkesin hizmetini görmek)
5. *Nefsni öltürmaḳ* (nefsi öldürmek)
6. *Hevā vü hevesni terk ḳılmaḳ* (geçici istekleri terk etmek)

Fakrın sekiz makamı şunlardır:

1. *Tevbe* (tevbe)
2. *ʿİbādet* (ibadet)
3. *Maḥabbet* (sevgi)
4. *Ṣabr* (sabır)
5. *Şükr* (şükür)
6. *Rıżā* (rıza)
7. *Zühd* (züht)
8. *ʿĀriflıḳ* (âriflik)

Fakrın yedi mertebesi şunlardır:

1. *Cevānmerdlıḳ* (civanmertlik)
2. *Sipāhīlıḳ* (sipahilik)
3. *Ġarīblıḳ* (gariplik)
4. *Ḫırḳa* (hırka)
5. Sabr (sabır)
6. *Ḳanāʿat* (kanaat)
7. *Tevekkül* (tevekkül)

Bu listeye göre metnimiz öğretici husûsiyetinin yanında sistematik bir husûsiyete de sahiptir. Bununla beraber metinde yer yer sıralamada eksiklikler ve tekrarlar, dolayısiyle bazı karışıklıklar da yok değildir.

Metnimizde "*Ey dervīş, bol Faḳr-nāme'de her vaṣiyyetī ki bitildi, kelām-i rabbānī ve ḥadīs̱-i nebevīdin ve icmāʿ-i ümmetdin bitildi.*" Sözleri ile bu *Fakr-nâme* Yesevî dervişlerine şeyhin bir vasiyyeti gibi sunulmuştur. Özbek ve Türkmenler arasında Yesevîlik'in kuvvetli şekilde yer etmesinin en önemli sebebi, onlar gibi Yesevîlik'in de şeriat esaslarına sıkı şekilde bağlı olmasıdır. Bu husûs metnimizde açıkça görüldüğü gibi, *Dīvān-i ḥikmet'te* yer alan manzumelerde de görülmektedir.

Minyatür: *Ömür Koç,*
"Ahmet Yesevi 63 yaşında"

Dil Hususiyetleri
Ses Hususiyetleri

A- Ses Hususiyetleri

Metnimizde yer alan başlıca ses hususiyetleri şunlardır:

Kapalı e (ẹ)

Bilindiği gibi Eski Türkçe'de kelime başında veya ilk hecede bulunan bazı aslî e sesleri, Çağatayca'da i-, - i-, Özbekçe'de ẹ-, - ẹ-, Âzerî Türkçesi'nde ẹ-, - ẹ - ve Türkiye Türkçesi'nde e-, - e - olmaktadır. Metnimizin Özbek metni olduğunu veya Özbekçeleştirildiğini göz önüne alarak, - اى veya ى - ile yazılan bu sesleri hep ẹ olarak kabul ettik: bẹr-, dẹ-, dẹk, ẹ-/ẹr-, ẹri-, ẹt - , kẹç-, keçe, kẹltür-, kẹt-, mẹn, nẹçük, teñgiz, tẹr-, yẹ-, yẹt-, yẹti gibi.

Orta hece ünlüsünün düşmesi (syncope)

Bütün Türk lehçe ve şîvelerinde olduğu gibi metnimizde de belirli haller-de orta hece ünlüsünün düştüğü görülür: bağrım (< bağırım), ornı (< orunı) gibi.

Ünlü düşmesi (elision)

Şu misâllerde ünlü düşmesi kalıplaşmış durumdadır: nẹçük (< neçe+ök), başḳaraʿl -

(< başkara al-), ḳılaʿl - (< ḳıla al-) gibi.

Düzleşme (delabialisation)

Diğer lehçe ve şîvelerde olduğu gibi metnimizde de bazı kelimelerde aslî yuvarlak ünlünün düzleştiği görülür: savuḳ (< soġıḳ) gibi.

Yer değiştirme (m ʾtath ʾse)

Metnimizdeki bazı kelimelerde kalıplaşmış durumdadır: örgen - (< ögren-), örget - (< ögret-) gibi.

Ses ikilemesi (gemination)

Bilhassa Çağatay ve Âzerî Türkçesi'nde yaygın şekilde görülen ses ikilemesine Özbekçe'de de rastlanır. Ancak belirli kelimelerde görülen ses ikilemesine âit metnimizde bir işaret bulunmadığı için bu kelimeleri normal şekilleriyle aldık: iki, sẹkiz, sẹkizinci, toḳuz, toḳuzınçı, yẹti, yẹtinçi, yoḳarı gibi.

Önses türemesi (prothèse)

y protezi bakımından metnimizde y'li şekiller yer almıştır: yıl, yıllık, yüz, yüzlüg gibi.

v protezi bakımından da metnimizde v'siz şekiller yer almıştır: ur-, uruş - gibi.

Ünsüz değişmeleri

-ġ - >-v - değişmesi: savuḳ (soġuḳ) gibi.

-ḳ>-ġ değişmesi: açlıġ (< açlıḳ), yamanlıġ (< yamanlıḳ) gibi.

-ḳ->-ġ - değişmesi: barlıġıġa (< barlıḳıġa), butaġı (< butaḳı) gibi.

-ñg->-ġ - değişmesi: yalġuz (< yalañguz) gibi.

Hemzenin y oluşu

Diğer lehçe ve şîvelerde de görülen bu husûsuiyet metnimizde de görülür: ʿacāyib (<A.ʿ acāʿ ib), fāyide (< A. fāʿ ide), şerāyit (<A. şerāit) gibi.

t - ~ d - gelişmesi

Çağatayca'da da olduğu gibi Özbekçe'de de, kelime başındaki aslî t - sesi muhafaza edilmekle beraber, bir-iki kelimede t'li ve d'li şekillerin birlikte kullanıldığı görülür: tẹ - ~ dẹ - gibi

Pronominal n sesi

Metnimizde pronominal n sesinin kaide hâlinde yer almadığı görülmektedir: eşikide, közige şarābıdın gibi. Ancak bir misālde pronominal n sesi kullanılmıştır: maḳāmında.

Yardımcı ünlüler

Eski Türkçe'den beri yardımcı ünlüler düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlandıkları için, metnimizde de normal olarak bu sesler düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmışlardır.

Ek uyumsuzluğu

a) Kalınlık-incelik uyumu bakımından

Hârezm Türkçesi ve Çağatayca'da görülen kalınlık-incelik uyumsuzluğuna metnimizde de rastlanmaktadır. Daha ziyade kalın ünlülü ek kullanma temayülünün, bir imlâ mes'elesi mi, yoksa bir telâffuz mes'elesi mi olduğu husûsunda kesin bir şey söylemek mümkün olmamaktadır (fazla bilgi için bk. K. Eraslan, "*Doğu Türkçesinde Ek Uyumsuzluğuna Dâir*," *TDED*. C.XVIII, İstanbul 1970, s.1113-124). Metnimizde kalınlık-incelik bakımından uyumsuzluk, bilhassa şu eklerde görülmektedir:

-ġa/-ge, - ḳa/-ke (verme hali eki):

himmetiġa, sözleriġa, teñgizġa yanında, ʿarşke, dergāhıge, loḳmage gibi.

-ġunça/-günçe (zarf-fiil eki):

yürmeġunça gibi

-ġan/-gen, - ḳan/-ken (isim-fiil eki):

aytılgen, aytken gibi.

-lıḳ/-lik (isimden isim yapma eki):

ʿārifliḳ, dervişliḳ, faḳīrlıḳ, müsāfirlıḳ, pīrlıḳ, ṣabrlıḳ, zāhidlıḳ, yanında, ṭamaʿ lik gibi.

-maḳ/-mek (fiilden isim yapma eki)

bilmaḳ, kẹltürmaḳ, örgenmaḳ, sözlemaḳ, yẹmaḳ gibi.

b) Düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından

Aşağıdaki ekler düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı değildirler:

-dın/-din (çıkma hali eki):

Daima düz ünlülüdür: hūşumdın, kökdin gibi.

-nıñg/-niñg (ilgi hali eki):

Daima düz ünlülüdür.

-dı/-di, - tı/-ti, ;-du/-dü, - tu/-tü (görülen geçmiş zaman eki):

Ekseriyetle düz ünlülüdür: *boldı, kördi, tüşti gibi*

-ur/-ür (geniş zaman eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: bẹrür, ḳılurlar gibi.

-lıḳ/-lik (isimden isim yapma eki)

Daima düz ünlülüdür: altunlıḳ, tevāżuʿ lıḳ gibi.

-sız/-siz (isimden isim yapma eki):

Daima düz ünlülüdür: tüpsiz gibi

-dur-/-dür-, - tur-/-tür - (fiilden fiil yapma eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: kẹltür-, ḳıldur-, sındur - gibi

-ur-/-ür - (fiilden fiil yapma eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: aşur - gibi

-dur/-dür, - tur/-tür (bildirme eki):

Daima yuvarlak ünlülüdür: ḳılmaḳdur, yoḳtur gibi

c) Ünsüz uyumu bakımından

Ünsüz uyumu tam olarak teşekkül etmiş değildir. Bazı eklerin ünsüz uyumu bakımından durumu şöyledir:

-ġa/-ge, - ḳa/-ke (verme hali eki):

Ünsüz uyumuna bağlanmıştır: mürīdge, yanımġa, Ḥaḳḳa, ḥażretke gibi.

-da/-de (bulunma hali eki):

Ünsüz uyumuna bağlı değildir: ḥaḳīḳatda, kökde gibi.

-dın/-din (çıkma hali eki):

Ünsüz uyumuna bağlı değildir: aṭlasdın, żalāletdin gibi.

-ça/-çe (eşitlik eki):

Ünsüz uyumuna bağlı değildir: miḳdārımça gibi.

-dı/-di, - tı/-ti; - du/-dü, - tu/-tü (görülen geçmiş zaman eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: açtım, kẹtti, uruştum, taptı gibi.

-ġay/ġey, - ḳay/-key (gelecek zaman eki):

Ekseriyetle ünsüz uyumuna bağlıdır: körsetkey, tapḳay, urusḳaylar gibi. Nâdir olarak uyumun bulunmadığı da görülür: satġay gibi.

-ġıl/-gil, - ḳın/-kin (2.teklik şahıs emir eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: aytkin gibi.

-ġan/-gen, - ḳan/-ken (isim-fiil eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: aytken gibi.

-ġunça/-günçe (zarf-fiil eki):

Ünsüz uyumuna bağlıdır: tozġunça gibi.

-dur/-dür, - tur/-tür (bildirme eki):

Ünsüz uyumu bakımından durumu karışıktır: aytıpdurlar, ḳılmaḳdur, yoḳtur gibi.

B- Şekil Husûsiyetleri

Metnimizin başlıca şekil husûsiyetleri şunlardır:

Hal ekleri

İlgi hali (genitif) eki: - nıñg/niñg

Doğu Türkçesi'nin umumî ilgi hali eki olan -nıñg/-niñg metnimizde de düz ünlülü şekilleriyle yer almıştır: ḥaḳīḳatnıñg, pīrniñg gibi

Yükleme hali (accusatif) eki: - nı/-ni; - n-nı/-ni Çağatayca'da olduğu gibi metnimizde de umumî yükleme hali ekidir: dünyānı, nefsni gibi. Özbek ağızlarında görülüp son devir yazı diline de geçen bir husûsiyet olarak metnimizde, - nı/-ni yükleme hali ekinin, - nıñg/-niñg yerine kullanıldığı da görülmektedir: Ol ḳırḳ maḳāmnı onı maḳām-i şerīᶜ atda turur "O kırk makamın onu şeriat makamındadır." "Köñgülni Ḥaḳnı rıżāsıġa bẹrse kẹrek "Gönüllü Hakk'ın rızasına vermelidir." gibi (bu husûs için bk. A.J.E. Bodrogligeti, *Ḫālisᶜ s Story of İbrāhīm*, Leiden 1975, s.9).

-n eki ise Eski Türkçe'den beri iyelikten sonra kullanılan yükleme hâli ekidir. Eski Türkçe'de her şahıs iyelik ekinden sonra kullanıldığı hâlde, sonraları kullanılış sahası daralmış, sâdece üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra kullanılır olmuştur. Metnimizde de bazen üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra -n ekinin kullanıldığı görülmektedir: daᶜ vâsın, şerbetin gibi.

Verme hâli (datif) eki: - ġa/-ge, - ḳa/-ke; - a/-e

-ġa/-ge, - ḳa/-ke verme hâli ekinin metnimizde ünsüz uyumuna bağlanmış olduğu görülür: yolġa, köke gibi. Ancak ekin kalınlık-incelik uyumu bakımından durumu bilhassa yabancı kelimeler için kesinlik göstermez. Çağatayca'da olduğu gibi, Özbekçe'de de kalın ek kullanma temayülü vardır: risāleġa, şeyḫġa gibi.

-a/-e ekinin bazen iyelik ekli kelimelerden sonra kullanılışına Eski Türkçe'de rastlanmaktadır (bk. *AGr.* §180). Daha sonra bu ekin sahası daralmış Doğu Türkçesi'nde -ġa/-ge, - ka/-ke umumî verme hâli eki olarak devam etmiş, Batı Türkçesi ise, baştaki ġ-/g - seslerini düşürerek eki -a/-e olarak

umumîleştirmiştir. Metnimizde -a/-e ekine bir misâlde rastlanması (emri-ne), bu eski kullanılışın bir kalıntısı olabileceği gibi, Batı Türkçesi imlâsının tesiriyle de olabilir.

Bulunma hâli (locatif) eki: - da/-de

-da/-de bulunma hâli eki ünsüz uyumuna bağlı değildir: kökde, ṭar1ada gibi.

Çıkma hali (ablatif) eki: - dın/-din

-dın/-din çıkma hali eki de ünsüz uyumuna bağlı değildir: aṭlasdın, küfr ü żalāletdin gibi.

Eşitlik hâli (equatif) eki: - ça/-çe

-ça/-çe eşitlik hali eki ünsüz uyumuna bağlı değildir: miḳdārımça gibi.

Vasıta hâli (instrumental)

Eski Türkçe'de vasıta hâlini kuran -n eki, bilindiği gibi daha sonra işlekliğini kaybetmiş, bazı zarf ve edatlarda kalıplaşmıştır. Çağatayca'da da olduğu gibi, metnimizde de vasıta hali birle, birlen edatları ile teşkil edilmektedir: şerīᶜ at emri birle, yazuḳ birlen gibi (bu husûs için bk. J.Eckmann, *Chagatay Manual,* Indiana University Publications Uralic and Altaic Series, Volume 60, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1966, § 48; K.Eraslan, ʻAlī Şīr Nevāyī, *Nesāyimüᶜ l-maḥabbe min şemāyiniᶜ l-fütüvve* (Metin ve dil hususiyetleri), İstanbul 1969 (Edebiyat Fakültesi doktora tezi).

İyelik ekleri

İyelik ekleri Eski Türkçe'den beri çeşitli şîve ve lehçelerde büyük bir değişikliğe uğramadan bugüne kadar devam etmiştir. Başlıca değişme düz ünlüden ibaret olan (-ı/-i gibi) veya içinde düz ünlü bulunan (-mız/-miz, -ñgiz/-ñgiz gibi) eklerin, düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmaları ve Âzerî Türkçesi'nde olduğu gibi - ñg>-v, - ñgiz>-vuz/-vüz olmalarıdır.

Teklik	1. şahıs: - m	: içim, taşım
	2. şahıs: - ñg	
	3. şahıs: - ı/-i, - sı/-si	: maḳāmı, keçesi
Çokluk	1. şahıs: - mız/-miz	
	2. şahıs: - ñgız/-ñgiz	: yüzüñgiz
	3. şahıs: - ları/-leri	: hūşlarıġa

Âitlik eki

Metnimizde âitlik eki olarak yalnızca -ki geçmektedir: kündekidin gibi.

Sıra sayı sıfatları

Metnimizde kullanılan sıra sayı sıfatlarının durumu şöyledir: ilk, evvel, ikinçi, üçünçi, törtinçi/törtünçi, bẹşinçi, altınçı, yẹtinçi, sẹkizinçi, toḳuzunçı, onunçı.

Şahıs zamirleri

Metinde geçen şahıs zamirleri ve çekimleri şöyledir:

Teklik 1. şahıs: mẹn, mañga, mẹni

2. şahıs: sẹn

3. şahıs: ol, anıñg, anı, añga, anda

Çokluk 1. şahıs: biz, bizge, bizdin

2. şahıs: siz

3. şahıs: alar, alarġa, alardın

Dönüşlülük zamiri

Metnimizde Doğu Türkçesi'nde olduğu gibi dönüşlülük zamiri olarak yalnızca öz zamiri kullanılmıştır: özüm, özi, özleri gibi.

İşaret zamiri

Metnimizde işaret zamiri olarak yalnızca bular geçmektedir.

Şekil ve zaman ekleri

Metnimizde yer alan şekil ve zaman eklerinin durumu şöyledir:

Geniş zaman eki: - (u)r/-(ü)r

Ekin yardımcı ünlüsü daima yuvarlaktır: ayturlar, bẹrür gibi.

Görülen geçmiş zaman eki: - dı/-di, - du/-dü; - tı/-ti, - tu/-tü

Ek ünlüsünün durumu, düzlük-yuvarlaklık uyumu bakımından karışıktır: tüştüm, urdum yanında boldı, kördi, tüşti gibi

Öğrenilen geçmiş zaman eki: - pdur/-pdür (< - p turur)

Öğrenilen geçmiş zaman teşkilinde kullanılan bu şekil, Eski Türkçe devresinden sonra ortaya çıkmış ve bilhassa Doğu Türkçesi ile Âzerî Türkçesi'nde -mış/-miş, - muş/-müş ekinin yanında yer almıştır (bk. *Chag. Man*. §126, 127; *Nesâyim* s. 132-134; Az. T. §121, 127); aytıpdurlar, sözlepdürler gibi.

Gelecek zaman eki: ġay/-gey, - ḳay/key

Metinde gelecek zaman bu ekle teşkil edilmektedir ve ek ünsüz uyumuna bağlanmıştır: salġay, körgey, tapḳay, örgetkey gibi. Bir misâlde ekin ünsüz uyumuna bağlı olmadığı görülür: saṭġay.

Şart eki: - sa/-se (< - sar/ - ser)

Şart eki ve şart çekimi diğer birçok şîve ve lehçelerde olduğu gibidir: tileseñg, alsa gibi.

Emir ekleri

Metnimizde emir eklerinin ve emir çekiminin teklik şahısları geçmektedir:

Teklik	1. şahıs:	- ay/-ey (< - ayın/ - eyin)	: tapay
	2. şahıs:	- ġıl/-gil (ekseri)	: bolġıl, bilgil
		- ḳın/-kin (nâdir)	: aytkin
		- ø (nâdir)	: (naẓar) ḳıl
	3. şahıs:	- sun/-sün	: bolsun, körsün

Gereklilik

Gereklilik kipi teşkili, Doğu Türkçesi'nin birçok şîve ve lehçelerinde olduğu gibi kẹrek kelimesinin *- maḳ/-mek* ekli fiil kök ve gövdelerine getirilmesi ile yapılmaktadır: törtünçi kelime-i ḥaḳīḳatnı bilmek kẹrek "Dördüncü (olarak) hakikat kelimesini bilmek gerek/Dördüncü (olarak) hakikat kelimesi bilinmelidir." gibi.

Menfi geniş zaman eki: - mas/-mes (< - maz/-mez)

Bilindiği gibi Eski Türkçe'de -maz/-mez olan menfi geniş zaman eki, bu devreden sonra ekin sonundaki -z ünsüzünün sertleşmesi ile -mas/-mes şekline geçmiş ve bu şekil Çağatayca ile Özbekçe'de umumîleşmiştir (bk. *Chag. Man.* § 102; *Nesayim.* S. 127; ÖGr. § 294). Metnimizde de menfi geniş zaman eki daima -mas/-mes şeklindedir: sıġmas, körünmes gibi.

İsim-fiil ekleri

Metnimizde geçen isim-fiil ekleri şunlardır:

-(u)r/-(ü)r

Metnimizde pek fazla misâlleri bulunmamaktadır: ḳılur bolsa gibi.

ġan/-gen, ḳan/-ken

Doğu Türkçesi'nde en çok kullanılan isim-fiil eklerinden biridir. Eski Türkçe devresinden sonra Doğu Türkçesi'nde -duḳ/-dük isim-fiil ekinin yerini de almaya başlamıştır. Ek -duk/-dük mânasını taşıdığı gibi, bazen aktif fiil kök ve gövdelerinde pasif mânasını da vermektedir: alġan niyāzıdın "aldığı yardımdan", ṣōfī dẹgenni gūrıda tapmaġaylar "sofi denilen (kişiyi) mezarında bulmazlar.", aytken risāleġa ʿamel ḳılıp "bildirilen risaleye göre amel edip...."

-mış/-miş

Ek düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı değildir ve metnimizde bir-iki misâlde görülmektedir: bolmış turur, yẹmiş dẹk gibi (isim-fiil ekleri için bk. K.Eraslan, Eski Türkçe'de isim-fiiller (partisipler), Doçentlik tezi - İstanbul 1974).

Zarf-fiil ekleri

Metnimizde geçen zarf-fiil ekleri şunlardır:

-a/-e

Birkaç birleşik fiilde görülmektedir: başḳaraʿl - (< başḳara al-), köye bẹr - gibi.

-ġanda/-gende (< - ġan/-gen + da/de)

Türkiye Türkçesi dışında yaygın şekilde kullanılan ve -ınca/-ince fonksiyonunda bir zarf-fiil ekidir: bolġanda "olunca" gibi.

-ġunça/-günçe (< - ġun/-gün + ça/çe)

Eski Türkçe'den beri kullanılan bu birleşik zarf-fiil eki, metnimizde büyük ölçüde uyuma bağlıdır: tozġunça, bilmegünçe gibi. Bir misâlde de uyum dışı olduğu görülür: yürmeġunça

-may/-mey (< - ma/-me+ y< - mayın/-meyin)

Daha ziyade Çağatayca ve Özbekçe'de yaygın kullanılışı olan ek metnimizde de yer almıştır (ekin yapısı için bk. *AGr.* §234): ḳılmay, bilmey gibi.

-p

Ek Eski Türkçe'de olduğu gibi Doğu Türkçesi'nde de ünlü ile biten fiil tabanlarına doğrudan doğruya getirilmekte, ünsüzle biten fiil tabanlarına ise yardımcı ünlüyle getirilmektedir. Yardımcı ünlü eskiden beri düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmıştır: sunup, köydürüp, dẹp, ẹrip gibi.

-u/-ü

Bir iki misâlde görülmektedir: ḳarşu (< ḳarış-u), tẹyü (< tẹ-y-ü) gibi.

Yardımcı fiiller

Metnimizde yer alan başlıca yardımcı fiiller şunlardır:

al-

Bu fiilin yardımcı fiil olarak kullanılışı Eski Türkçe devresinden sonradır. Bilhassa Çağatayca ve Özbekçe'de bil - yardımcı fiilinin yanında ikinci bir yardımcı fiil olarak iktidar çekiminin kuruluşunu sağlar (fazla bilgi için bk. *Chag. Man.* § 81, e; *Nesayim.* S. 168-169). Metnimizde al - fiili ile ilgili şu misâller bulunmaktadır: başḳaraʿl - (< başḳara al-), ḳılaʿl - (< ḳıla al-). gibi.

bẹr -

Birdenbirelik ifade eden bu yardımcı fiil metnimizde yer almaktadır: toya bẹr-, köye bẹr - gibi.

bol-

Türkçe'nin isimlerle veya isim grubuna giren kelimelerle birleşik fiil teşkil eden bu yardımcı fiili, Türkçe'nin diğer şîve ve lehçelerinde olduğu gibi metnimizde de büyük ölçüde kullanılmıştır: ḳıyām bol-, büt bol - gibi.

ẹ-/ẹr-

Bilindiği gibi Türkçe'nin bu ana yardımcı fiili başlıca iki fonksiyona sahiptir: Birincisi müstakil olarak bildirmeyi teşkil etmek, ikincisi de çekimli fiillerle birleşik zamanı kurmak: tağ ẹrür, revā ẹrmes gibi.

ḳıl-

Metnimizde, isimlerle birleşik fiil teşkil eden bu yardımcı fiil de geniş ölçüde kullanılmıştır: iş ḳıl-, endīşe ḳıl - gibi.

tur-

Türkçe'de hem esas fiil, hem de yardımcı fiil olarak kullanılan tur - fiili, Çağatayca'da da olduğu gibi yardımcı fiil olarak iki fonksiyonu bulunmaktadır: Birincisi -p zarf-fiil ekli teşkillerle, geniş zaman kipinin veya bu kipin ekleşmiş şeklinin birleşmesi ile öğrenilen geçmiş zamanı kurmak: aytıpdurlar (< aytıp tururlar), sözlepdürler (< sözlep tururlar) gibi (bunun için bk. *Chag. Man.* § 126-128; *Nesayim.* S. 133). İkinci fonksiyonu ise, teklik ve çokluk 3.şahıslarda ẹrür yerine geçerek bildirmenin geniş zamanını kurmak. Metnimizde bu fonksiyonu ile kullanılan tur - yardımcı fiili ekseriya varlığını korumakta, bazen de ekleşmektedir: bāṭıl turur, uluġraḳ turur yanında bardur, ṣūretidür, yoḳtur gibi.

Edatlar

Metnimizde yer alan başlıca edatlar şunlardır:

a) Ünlem edatları

Seslenme edatları	:	ey	Ey ṭālib, eger Ḥaḳnı taleb ḳılıp...
		yā	Yā ʿAlī, faḳīrlıḳ maḳāmında on maḳām bar turur.
Sorma edatları	:	nẹ	Yā Rab, ol nẹ ṣūret ẹrdi...
	:	nẹçük	Ey dervīş, aḥvālımız nẹçük bolġay?
Gösterme edatları	:	uşbu	Ḫıżır Babam mẹni saldı uşbu yolġa

b) Bağlama edatları

Sıralama edatları	: ve	Yaᶜ nī belâ ve miḥnet başıġa kẹlse…
Denkleştirme edatları:	yā	Yā bilip âmel ḳılmasa…
Cümle başı edatları	: ammā	Ammā meşāyıḫlar ol ṣūretni beyānıda muḫ telif sözlepdürler.
	: eger	Eger tevbe ḳılmay dünyādın barsa…
	: meger	Bol fiᶜ l müᶜ minlerde bolmas, meger münāfıḳlarda bolġay
Sona gelen edatlar	: ki	Her dervīş ki bol yẹti maḳām dervīşlik ni bilmese… kim Şeyḫ Şihābüᶜ d-dīn raḥmetuᶜ llāhi ʻaleyhi aydılar kim…

c) Son çekim edatları

bilen	duᶜ ā ve zārī bilen
birle	şerīᶜ at emri birle
birlen	yazuḳ birlen, edeb birlen
dẹk	su dẹk, pervāne dẹk
soñgra	andın soñgra, bizdin soñgra
üçün	riyā üçün, dünyāsı üçün

C- Sentaks Husûsiyetleri

Metnimizin sentaks husûsiyetleri olarak şunlar söylenebilir:

Bildirme

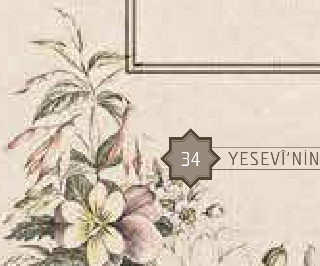
Bildirmenin müsbet ve menfisi genellikle er - yardımcı fiili ile teşkil edilmektedir: Faḳr bir taġ ẹrür. Şeyẖ ornı añga revā ẹrmes. 3.şahıs müsbet bildirmede ise ẹrür yerine turur geçebilir: Kelime-i şerīat bu turur. Bazen yardımcı fiil ekleşir: Ol sūret faḳirlik ṣūretidür. Bazı hallerde yardımcı fiilin kullanılmadığı görülür: Ve ayġaylar ki mẹn bīzār mẹn, Ḫudā bīzār dẹgeyler. Ṣōfilerde riyāżet yoḳ, faḳirlerde ḳanāʿ at yoḳ...

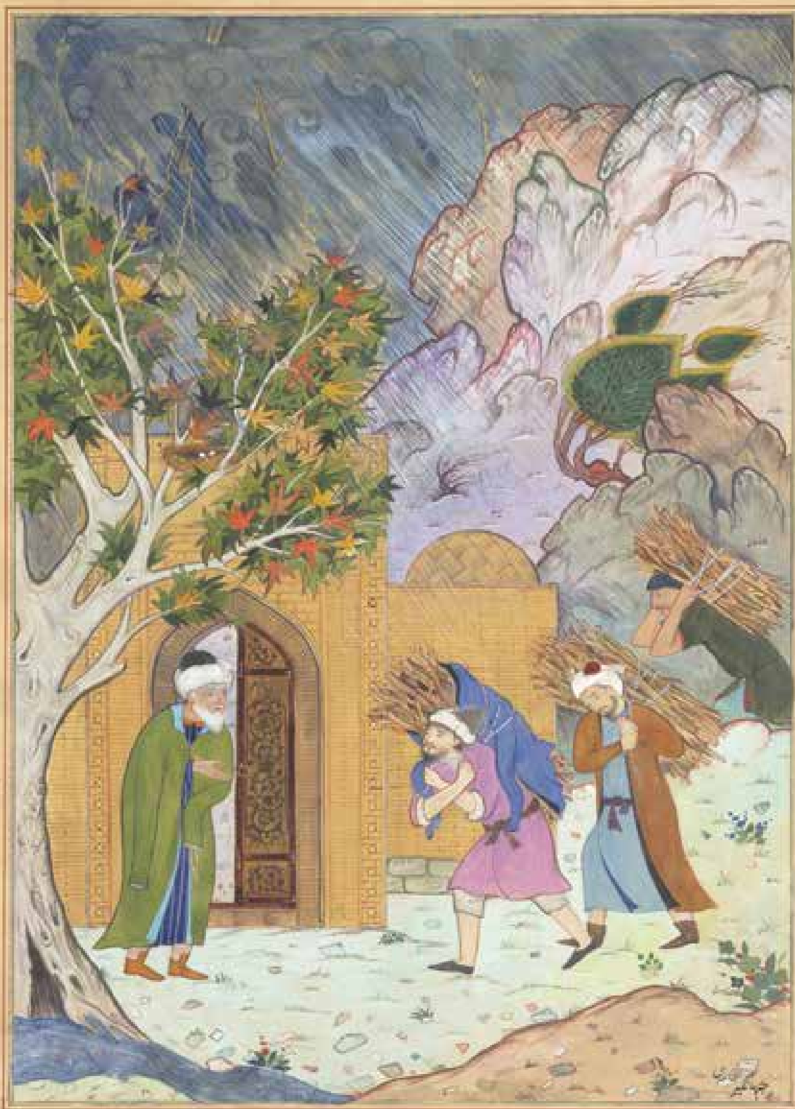
Cümle unsurlarının sırası

Metinde cümle unsurları genellikle Türk cümle yapısına uygun bir sırada olmakla beraber, bazı hallerde bu sıranın bozulduğu görülür: Ve eger ṣōfī ṭāatını ḫalḳġa ẓāḥir ḳılsa riyā üçün, ẹllig yıllıḳ ṭāʿ atını zerre-i ṭaʿ āmġa satġay.

Miktar uyumsuzluğu

Metnimizde sık sık görülen bir husûsiyetde bilhassa fâil ile fiil arasındaki miktar uyumsuzluğudur: Ol şeyḫler kim mürīdlerinin ṭamaʿ ḳılġay... Eger mürīdleri neẕr ü niyāz bẹrmese... Andaġ şeyḫler melʿ ūn turur. Hirmet ifade etmek için, teklik fâile fiilin çokluk olarak bağlandığı görülür: Ḫāce Aḥmed-i Yesevī aytıpdurlar kim... Şeyḫ Ḥasan-i Baṣrī raḥmetuʿ llāhi ʿaleyhi rivāyet ḳılurlar. Nẹçük kim Ḥażret-i nebiyyinā ṣallaʿ llāhu ʿaleyhi ve sellem aydılar.

***Minyatür:** Cihangir Aşurov,*
"Dergâha odun taşıyan dervişler"

Yesevî'nin Fakr-nâmesi

Metin

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين
والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله أصحابه أجمعين

Ammā bilgil bu risāle-i ḳuṭbuʿ l-aḳṭāb ve server-i meşāyıẖ sulṭānuʿ l-evliyā burhānuʿ l-etḳiyā, ferzend-i ẖān-i ḥażret-i sultānuʿ l-enbiyā, ṣallaʿ llāhu ʿaleyhi ve selem, Ḥażret-i sultān H̱āce Aḥmed-i Yesevī andaġ aytıpdurlar kim bizdin soñgra āẖirüʿ z-zamān yaḳın bolġanda andaġ meşāyıẖlar peydā bolġay kim İblīs, ʿaleyhiʿ l-laʿ ne, alardın sebaḳ alġay ve heme ẖalḳ alarġa muḥib bolġay ve mürīdlerini başkara'l-maġaylar.

Ol şeyẖler kim mürīdleridin ṭamaʿ ḳılġay ve cānını küfr ü ḍalāletdin ayırmaġay ve ehl-i bidʿ atnı yaẖşı körgey (ve ehl-i sünnetni yaman körgey) ve ʿilm-i şerīʿ at birle ʿamel ḳılmaġay ve nā-maḥremlerġa köz salġaylar ve ya-

manlıġ pīşe ḳılıp Allāhu Taᶜālānıñg raḥmetidin ümīd tutḳaylar ve meşāyıḫ işlerini ḫor körgeyler, mürīdleri red bolġay, özleri (hem) mürted bolġaylar. Ve yene ḫārlıḳ zārlıḳ birle mürīdleriniñg ẹşikide yürgeyler, ol ḥālda mürīdleridin niyāz alġaylar. Eger mürīdleri neẕr ü niyāz bẹrmese, uruşḳaylar ve ayġaylar ki mẹn bīzār mẹn, Ḫudā bīzār, dẹgeyler.

Şeyḫ oldur ki niyāz alsa, müstaḥaḳıarġa bẹrgeyler. Eger alıp özleri yẹseler , murdār ẹt yẹmiş dẹk bolġay. Eger ton ḳılıp kẹyseler, ol ton tozġunça Ḥaḳ Taᶜālā namāz ve rūzesini ḳabul ḳılmaġay. Ve eger alġan niyāzıdın nān ḳılıp yẹse, Ḥaḳ Taᶜālā anı dūzeḫde türlüg ʿaẕābġa giriftār ḳılġay. Ve eger andaġ şeyḫġa bir kişi iᶜtiḳād ḳılsa, kāfir bolġay. Andaġ şeyḫler melᶜūn turur. Anıñg fitnesi Deccāldın bed-ter turur. Şerīᶜatda, tarīḳatda, ḥaḳīḳatda, maᶜrifetde mürted turur.

Ey ṭālib, eger Ḥaḳ'nı ṭaleb ḳılıp tapay dẹseñg, andaġ pīrge ḳol bẹrgil kim şerīᶜatda ʿārif-i biᶜllāh bolsa, ḥakīḳatda kāmil-i mükemmel bolsa, maᶜrifetde deryā-yi ʿummān bolsa. Andaġ pīrge ḳol bẹrgil kim işiñg saᶜādet bolġay. Eger mürīd şerīᶜat ʿilmini bilmese, şerīᶜat ilmini örgetkey. Eger ṭarīḳatda vāḳiᶜ peydā bolsa, ṭarīḳat ʿilmi birlen yolġa salġay ve ḥaḳīḳat sarıdın mürīdge yol körsetkey ve maᶜrifetde ceẕbe-i Ḥaḳ peydā ḳıldurġay.

Şeyḫ Ẕuᶜn-nūn-i Mıṣrī, *raḥmetuᶜllāhi ʿaleyhi*, andaġ aytıpdurlar kim mürīd ḳırḳ yıl ḫıẕmet ḳılmaġunca, şeyḫlıḳ ve faḳīrlıḳ ve dervīşlıḳ ornı añga taᶜyīn bolmas ve ḫırḳa kẹymeki añga revā ẹrmes. Ḥażret-i sultān Aḥmed-i Yesevī aytıpdurlar ki her kim pīrlıḳ ve şeyḫlıḳ daᶜvāsın ḳılur bolsa, ḳırḳ yıl tā pīrniñg ḫıẕmetide yürmeġunça, şeyḫ ornı añga revā ẹrmes. Ve eger mürīd alsai red turur. Her kim dervīşlik daᶜvāsın ḳılsa, evvel Ḥaḳ emrine boyun sunup şerīᶜat emri birle yolġa yürgey ve bāṭıl işlerdin ve bidᶜat işlerdin perhīz ḳılġay. Kẹçe ḳıyām bolmaġunça ve kündüz ḫıẕmet ḳılmaġunça şeyḫlıḳ daᶜvāsın ḳılsa, işi bāṭıl turur. Her kim şeriᶜat emridin çıḳsa, mürted turur. Eger tevbe ḳılmay dünyādın barsa, Ḥaḳ Taᶜālā tamuġda türlüg ʿaẕābġa giriftār ḳılġay.

Ey dervīş, eger zāhid bolsa riyāyī ve eger ʿābid bolsa sevdāyī (ve eger) sōfī bolsa gedāyī (ve eger) dervīş bolsa hercāyī, sōfılıḳları murdār, işleri fesād, mürīdleri mürted; ṣūfılıḳları ḫōd-rāylıḳ, dervīşlikleri ṭamaᶜlik, niyetleri fitnelik, ṭarīḳaları ibāḥet, sünnetleri bidᶜat, fiᶜlleri ḳabāḥat, netīceleri şeḳāvet, sırları ḫıyānet ve ġuslları cenābet. Ṣūfilerde riyāzet yoḳ, faḳīrlerde ḳanāᶜat yoḳ, ġanīlerde seḫāvet yoḳ, dervīşlerde vehm-i ḳıyāmet yoḳ.

Ey dervīş, aḥvālımız neçük bolġay? Ey dervīş, bilgil ve āgāh bolġıl kim evvel kelime-i şerīʿat, ikinçi kelime-i ṭarīḳat, üçünci kelime-i maʿrifet, törtünçi kelime-i ḥaḳīḳatnı bilmek kerek. Eger ṣūfī bolup bu kelimelerni bilmese, sūfī ẹmes.

Kelime-i şerīʿat bu turur : لا الهَ الا الله محمد رسول الله

Kelime-i ṭarīḳat bu turur : لا الهَ الا الله صفاً صفاً محمد رسول الله

Kelime-i maʿrifet bu turur : لا الهَ الا الله عظمته محمد رسول الله خلقة

Kelime-i ḥaḳīḳat bu turur : لا الهَ الا الله بقدرته محمد رسول رسالة

Ey dervīş meşāyıḫ mā teḳaddemeniñ faḳīrlıḳını ḳabūl ḳılıp, sözleriġa pey-revlıḳ ḳılıp, aḥkām ve erkānlarını bilip hevā vü hevesni terk ḳılıp, nefsni mücāhede yayı birlen sındurup özige muṭīʿ ḳılıp ve ḳanāʿatnı pīşe ḳılıp, ḳażāsıġa rāżī bolup, belāsıġa ṣabr ḳılıp ni'metiġa şükr ḳılıp aytken risāleġa ʿamel ḳılıp Ḫudā-yi Taʿālānıñ emrlerini becāy kẹltürse, dervīşlik atı añga müsellem bolur. Yoḳ ẹrse, bularnı bilmey şeyḫlıḳ daʿvāsın ḳılsa, kıyāmet küni ḳara yüzlüg bolup şermende bolġay, neʿūẕu biʿllāh min ẕālike. Faḳīrlıḳ mertebesi maḳam-i aʿlā turur, her kimge müyesser bolmas.

Ḳudret birlen Ḥaḳ'dın bizge fermān boldı,
Tüpsiz tẹñgiz içre yalġuz tüştüm dōstlar.
Ol tẹñgizġa uġan ẹzim fermān ḳıldı,
Biḥamdi'llāh ṣıḥḥat selām kẹçtim dōstlar.

Yaşım yẹtti, ʿömrüm kẹtti, kökke uçtum,
Baġrım taştı, ʿaḳlım şaştı yẹrge tüştüm,
Nefs-i şeyṭān ḫaylı birle köp uruştum,
Ṣabr u rıżā maḳāmātın aştumdōstlar.

Toḳuzımda tükel tozdım, tükenmedim,
On yaşımda oñg yanımġa örkülmedim
On birimde öz nefsimge żābıṭ boldım,
Faḳr u rıżā maḳāmātın kẹçtim dōstlar.

On ikimde barça ervāḥ kelām ḳıldı,
Ḥūrlar ḳarşu kẹlip mañga selām ḳıldı,
Sır şerbetin sāḳī bolup mañga sundı,
Anı alıp edeb birlen içtim dōstlar.

On üçümde ġavvāṣ bolup deryā çomdum
Maʿrifetni gevherini sırdın tẹrdim,
Şemʿin körüp pervāne dẹk özüm urdum,
Bī-hūş bolup ʿaḳlım kẹtti şaştım dōstlar

On törtümde tofraġ-ṣıfat ḫᵛārlıḳ tarttım,
Hū Hū tẹyü başım birlen tünler ḳattım,
Miñg altunlıḳ ḳıymetini birge sattım,
Andın soñgra ḳanat ḳaḳıp uçtum dōstlar.

On bẹşimde dergāhıge yanıp kẹldim,
Yazuḳ birlen her iş ḳıldım, alıp kẹldim,
Tevbe ḳılıp Ḥaḳ'ḳa boyun sunup kẹldim,
Tevbe ḳılıp yazuḳlardın ḳaçtım dōstlar.

Cebrāʿīl vaḥiy kẹltürdi ḫaḳ Resūlġa,
Āyet kẹldi ẕikr aytkin dẹp cüz ü külġa,
Ḫıżır Babam mẹni saldı uşbu yolġa,
Andın soñgra deryā bolup taştım dōstlar.

Şeriʿatıñg būstānıda cevlān ḳıldım,
Ṭarīḳatnıñg gülzārıda seyrān ḳıldım,
Ḥaḳīḳatnıñg bāzārıda ṭayrān ḳıldım,
Maʿrifetniñg ẹşikini açtım dōstlar.

Elest ḫamrın pīr-i muġān toya bẹrdi,
İçe bẹrdim miḳdārımça ḳoya bẹrdi
Ḳul Ḫāce Aḥmed içim taşım köye bẹrdi,
Ṭāliblerġa dürr ü gevher saçtım dōstlar.

El-ḳıṣṣa, bu maḳām enbiyālar ve ʿārifler ve ʿāşıḳlarnıñg maḳāmı turur. Ḫusūsen Ḫażret-i Resūl-i Ekrem, salla'allāhu ʿaleyhi ve sellemniñg maḳāmları turur, yaʿnī الفقر فخرى dẹdiler. Ve faḳīrni yaḫşı körmek īmāndın turur ve faḳīrni ḫᵛār tutmaḳ küfr turur. Neçük kim Ḫaẕret-i nebiyyinā, ṣallaʿllāhu ʿaleyhi ve sellem, aydılar: حب الفقراء من الايمان و بعض الفقراء من الكفر Ammā faḳīrlıḳ mertebesi ve ḥurmeti yẹti ḳat āsmāndın ve yẹti ḳat yẹrdin uluġraḳ turur. Neçük kim Ḥażret-i Resūl-i Ekrem, ṣalla'llāhu ʿaleyhi ve sellem, aydılar: حرمة الفقراء المؤمنين اعظم عند الله من سبع السموات و الارضين dẹp aydılar.

Ey dervīş, her kim ġanīlerni ikrām ḳılsa dünyāsı üçün, ebedüᶜl-ābād Ḫudā-yi Taᶜālānıñg laᶜnetiġa giriftār bolur; ve eger faḳīrni ḫaḳīr körse ve ihānet ḳılṣa, Ḫudā-yi Taᶜālā çendīn ʿaẕābġa giriftār ḳılġay. Bol fiᶜl müᶜminlerde bolmas, meger münāfıḳlarda bolġay.

Ḥaẓret-i ʿAlī rażiyaᶜllāhu ʿanhu, rivāyet ḳılurlar kim dervīşlik maḳāmı ḳırḳ turur. Eger bilip ʿamel ḳılsa, dervliki pāk turur; ve eger bilmese ve örgenmese, dervīşlik makāmı añga ḥarām turur ve cāhil turur. Ol ḳırḳ maḳāmnı onı maḳām-i şerīᶜatda turur ve onı maḳām-i ṭarīḳatda turur ve onı maḳām-i maᶜrifetde turur ve onı maḳām-i ḥaḳīḳatda turur.

Ol on maḳām şerīᶜatda turur: Evvel īmān ḳeltürmek Ḥaḳ Taᶜālānıñg birlikige ve barlıḳıġa ve ṣıfātıġa ve ẕātıġa. İkinçi namāz oḳumaḳ turur. Üçünçi rūze tutmaḳ turur. Törtinçi zekāt bẹrmek turur. Beşinçi ḥac ḳılmaḳ turur. Altınçı mülāyim sözlemaḳ turur. Yẹtinçi ʿilm örgenmaḳ turur. Sẹkizinçi Ḥażret-i Resūl-i Ekrem, ṣallaᶜllāhu ʿaleyhi ve sellemniñg sünentlerini becāy ḳẹltürmaḳ turur. Tokuzınçı emr-i maᶜrūfnı becāy ḳẹltürmaḳ turur. Onunçı nehy-i münker ḳılmaḳ turur.

[Ol] on maḳām ṭarīḳatda turur: Evvel tevbe turur. İkinçi pīrge ḳol bẹrmaḳ turur. Üçünçi ḫavf turur, Törtinçi recā turur, yaᶜnī Ḥaḳ Taᶜālā raḥmetidin ümīdvār bolmaḳ turur. Beşinçi vird-i evḳātnı becāy ḳẹltürmaḳ turur. Altınçı pīrni ḫıẕmetide bolmaḳ turur. Yetinçi pīrniñg icāzeti birle sözlemaḳ turur. Sẹkizinçi naṣīḥat ẹşitmek turur. Tokuzınçı tecrīd bolmaḳ turur. Onunçı tefrīd bolmaḳ turur.

On maḳām maᶜrifetde turur: Evvel fenā bolmaḳ turur. İkinçi dervīşlıḳnı ḳabūl ḳılmaḳ turur. Üçünçi her işke taḥammül ḳılmaḳ turur. Törtünçi ḥelāl ṭayyib ṭaleb ḳılmaḳ. Beşinçi maᶜrifet ḳılmaḳ turur. Altınçı şerīᶜat ve ṭarīḳatnı ber-pāy tutmaḳ turur. Yetinçi dünyānı terk ḳılmaḳ turur. Sekizinçi āḫiretni iḫtiyār ḳılmaḳ turur. Toḳuzunçı vücūd maḳāmını bilmaḳ turur. Onunçı ḥaḳīḳat esrārını bilmaḳ turur.

[Ol] on maḳām ḥaḳīḳatda turur: Evvel ḫaḳ-rāh bolmaḳ turur. İkinçi yaḫşı yamanı tanımaḳ ve burun loḳmage ḳol salmaslıḳ, belki fażlage ḳanāᶜat ḳılmaḳtur. Özini, loḳmasını sebīl-rāh ḳılmaḳ ve kişini āzār bẹrmegey ve faḳīrlıḳġa münkir bolmaġay ve seyr-i sülūk ḳılmaḳ, her kimdin sırrın saḳlamaḳ ve şerīᶜat ve ṭarīḳat [ve maᶜrifet] ve ḥaḳīḳat maḳāmını bilmek ve ʿamel ḳılmaḳ.

Şeyḫ Ḥasan-i Baṣrī, raḥmetuᶜllāhi ʿaleyhi, rivāyet ḳılurlar: Ḥażret-i Resūl, rahmetuᶜllāhi ʿaleyhi ve selemdin Ḥażret-i ʿAlī, rażiyaᶜllāhu ʿanhu,

aydılar: Miʿrāc keçesi Ḥaḳ Taʿālānıñg fermānı birlen Ḥażret-i ʿCebrāʿīl, ʿaleyhiʿs-selām, Burāḳ keltürdiler. Yeti ḳat āsmāndın aşurdı, Teñgri, ʿazze ve celle, ḳudreti birlen; ʿacāyiblerni kördi. Ḥażret-i Rabbuʿl-erbābdın nidā keldi: Yā Seyyideʿl-mürselīn, yoḳarı naẓar ḳıl! Ḥażret-i Resūl-i Ekrem, ṣallaʿl-lāhu ʿaleyhi ve selem, naẓar ḳıldılar erse, ʿacāyib ṣūretlerni kördiler ki anıñg şerḥi yer ve kökke sığmas. Anda ḥayrān ḳaldılar ve bī-hūş boldılar. Yene hūşlarıġa keldiler ve aydılar: Yā Rab, ol ne ṣūret erdi ki kördüm, ʿaḳl u hūşumdın kettim? Ḥażret-i Rabbuʿl-ʿizzetdin nidā keldi ki ol ṣūret faḳīrlıḳ ṣūretidür. Ey Muḥammed, eger meni tileseñg, faḳīr ve tecrīd ve tefrīd bolġıl; ve eger dīdār tileseñg, riyāżet tartḳıl, tā meniñg cemālımġa müşerref bolġay sen. Ve her kim dīdār tilese, ġayr-i Ḥaḳ añga ḥarām turur.

Faḳīrlıḳ ṣūreti kökde erdi, kökdin yerge indi. Ṣaḥābeler faḳīrlıḳ ṣūretini kördiler. Ammā meşāyıḫlar ol ṣūretni beyānıda muḫtelif sözlepdürler. Ḥażret-i ʿAlī, kerremaʿllāhu vechehu, aydılar: Ḥaẓret-i Muḥammed Muṣṭafā, ṣallaʿllāhu ʿaleyhi ve sellem, ol keçe Miʿrācdın yanıp keldiler, mubārek yüzleride nūrī kördüm. On sekiz miñg ʿālem mañga ol nūrdın ʿiyān boldı. Anda aydım: yā Resūl'llāh, bu kün yüzüñgizde nūr kördüm, kündekidin ziyāde. Ḥażret-i Resūl, ṣallʿllāhu ʿāleyhi ve sellem, aydılar: Bol keçe Miʿrāc'da Rabbuʿl-ʿālemīn ḥaẓretide faḳīrlıḳ ṣūretini kördüm, ʿışḳ şarābıdın bir cürʿa nūş ḳıldım, dediler. Ḥażret-i ʿAlī, rażiyaʿllāhu ʿanhu, aydılar: Bu ḥālda men hem ārzū ḳıldım. Ḥażret-i Resūl, ṣallaʿllāhu ʿaleyhi ve sellem, ʿışḳ şarābıdın cürʿaī mañga hem berdiler, içtim, bī-ḥāl boldum ve bī-hūş boldum. Yene hūşumġa keldim, her ne Ḥażretke muʿāyene ve müşāhede erdi, mañga hem şundaġ boldı. Ḥażret-i Resūl-i Ekrem, ṣallaʿllāhu ʿaleyhi ve sellem, aydılar: Yā ʿAlī, faḳirlıḳ maḳāmında on maḳām bar turur ve on nūr bar turur ve on yol bar turur ve on orun bar turur, ḳırḳ mertebe bar turur.

Ol on maḳām bardur: Evvel ḳanāʿat turur, çünānçi Ḥażret-i Resūl-i Ekrem, ṣallaʿllāhu ʿaleyhi ve sellem, aydılar: الصبر كنز من كنوز الجنة Yaʿnī ḳanāʿat gencdür kim hergiz tükenmes. Ve mālnıñg fāyidesi yoḳtur, ölüm vaḳtıda münḳatiʿ bolur. İkinçi maḳām-i faḳr, belāġa taḥammül ḳılmaḳdur. Üçünci maḳām-i faḳr, giriftārlıḳ turur bendelikige. Törtünçi maḳām-i faḳr, ʿaẕāb turur, Eyyüb dek bolmış turur. Beşinçi maḳām-i faḳr, ḥayret turur. Altınçı maḳām-i faḳr, riyāżet turur. Yetinçi maḳām-i faḳr, açlıġ turur. Sekizinçi maḳām-i faḳr, helāket turur. Toḳuzınçı maḳām-i faḳr, dil-ḫaste bolmaḳ turur. Onunçı maḳām-i faḳr, Ḥaẓret-i rabbuʿl-ʿizzetlik turur.

Ve on nūr-i faḳr turur: Evvel nūr-i ṣıdḳ. İkinçi nūr-i ṣabr. Ḥażret-i Resūl, ṣallaᶜllāhu ʿaleyhi ve selem, aydılar: الصبر كنز من كنوز الجنة Yaᶜnī ṣabr, behiştniñ gencleridin turur. Üçünci nūr-i şükr turur. Törtinçi nūr-i fikr turur. Beşinçi nūr-i ẕikr turur. Altınçı nūr-i namāz turur. Yẹtinçi nūr-i rūze turur. Sẹkizinçi nūr-ı īmān turur. Toḳuzınçı nūr-i ṣadaḳa turur. Onunçı nūr-i pākcān turur.

Ve on yol-i faḳr turur: Evvel tevbe turur. İkinçi yazuḳlardın ḳaytmaḳ turur. Üçünçi peşīmānlıḳ turur, yaman işlerdin. Törtinçi ḥayret turur. Beşinçi maḳām ḫārlıḳ ve zārlıḳ turur. Altınçı Ḥaḳ Taᶜālā'dın yari tilemek turur. Yẹtinçi yaman yollardın yanmaḳ turur. Sẹkizinçi Ḫudā-yi Taᶜālā'nıñ ẕikri birlen bolmaḳ turur. Toḳuzınçı tefekkür turur. Onunçı fenā bolmaḳ turur.

Ve on orun bar turur: Faḳr turur ḫikmet turur, ʿadl turur, ʿaḳl turur, ḥilm turur, ḥayāt turur, ʿizzet turur, iḥsān turur, settārlıḳ turur, emānet turur, teslīm turur.

Şeyḫ Şihābüᶜd-dīn, ḳaddesaᶜllāhu sırrehu, aydılar: Dervīşlikke bol ḳırḳ şerāyitni bilmaḳ kẹrek. Andaġ kişini ṣōfī dẹgeyler. Sulṭān Aḥmed-i Kübrā aydılar: Yẹtmiş üç yıl ʿömr kördüm, ḳırḳ yıl müsāfirlıḳ birle boldum, yẹti yıl ḥac ḳıldım, miñg mertebe ḫatm-i Ḳurᶜān ḳıldım, yẹtmiş mertebe Ḥażret-i Resūl-i Ekrem, ṣallaᶜllāhu ʿaleyhi ve sellemni tüşümde kördüm. Mübārek yüzlerige ḳarap bol ḳırḳ maḳāmnı mañga aydılar. Mẹn ʿamel ḳılaᶜlmadım, Ḥażret-i Vācib Taᶜālāġa yẹtişmedim. Ḥażret-i Şeyḫ Şihābüᶜd-dīn, raḥmetuᶜllāhi ʿaleyhi, aydılar kim bol ḳırḳ maḳāmnıñ onı [maḳām-i] şeriᶜatda turur ve onı maḳām-i ṭarīḳatda turur ve onı maḳām-i ḥaḳīḳatda turur ve onı maḳām-i maᶜrifetde turur. Her sūfī ve her dervīş ve her fakīr ki bol ḳırḳ maḳāmnı bilmese ve ʿamel ḳılmasa, ṣūfīlıḳ şeyḫlıḳ, faḳīrlıḳ daᶜvāsın ḳılsa, yalġan turur. Ve eger ṣūfīġa bu dünyānı niᶜmeti [ni] tamām bẹrseler, kāfirlerge işāret ḳılsa kẹrek. Ve eger ʿuḳbī niᶜmetini ve cennetni tamām bẹrseler, müᶜminlerge işāret ḳılsa kẹrek. Miḥnet ü renc [ü] belānı özige körse kẹrek. Ṣūfī eger ḫalvetde bolsa, Ḥaḳ Taᶜālānı ẕikri birlen bolsa kẹrek. Ve eger ḫalḳ arasıda bolsa, şerīᶜat emri birle iş ḳılsa kẹrek. Ve her vaḳtī ki dermānde bolsa, anıñ dergāhıġa ṣabr ḳılsa kẹrek. Ṣūfī ḥelāl yẹmaḳdın tevbe ḳılsa kẹrek, illā biḳaderi żarūretin, tā şübhege tüşmegey. Ve eger ṣūfī dünyā niᶜmetini tilese, ṣūfī ẹmes. Ve eger duᶜā ve zārī bilen belā ve miḥnetġa ṣabr ḳılsa, ṣūfī turur.

Ve şeyḫlıḳ maḳām-i mücāhede turur. Ve ehl-i dünyā bülendni tiler ve ehl-i ʿuḳbī pestlikni tiler ve ḫārlıḳnı tiler. Ve eger ṣūfīġa belā kẹlse, āh vāh

dẹmes ve ṣabr ḳılur. Ve eger ṣūfīniñg nefsi niʿmet ārzū ḳılsa, nefsini ārzūsını bẹrmegey. Ve eger ṣūfī aç bolsa ve bürehne bolsa, ḫoşnūd bolġay ve ṣabrdın özgeni iḫtiyār ḳılmaġay, ḫoş tevāżuʿlıḳ bolġay.

Bol on maḳām şerīʿatda turur ve on maḳām ṭarīḳatda turur, teslīm turur, yaʿnī belā ve miḥnet başıġa kẹlse, özini teslīmġa cān u dil birle salġay. Yene içmek yemekni ḫalḳdın tilemesün. Ve gilīm pāresini aṭlasdın ziyāde körsün. Kündüz rūze, kẹçe namāzda bolsun ve tilāvet-i Ḳurʿān birle bolsun.

Naẓm

Diliñg āḫırda bolsun rāḥat-i merg,
Oḳup Ḳurʿān tilāvet ḳılmagil terk.

Ve eger ṭaʿām yẹse ve libās kẹyse, niyeti ʿibādet bolsun ve ehl-i maḥabbetdin özgeni ẕikr ḳılmasun. Ve yene iḫlāṣı birle bolsun. Ṣūfī her kẹçe namāz-i teheccüdni terk ḳılmasun, ḫavf ve recā içide bolsun. Ve eger ṣūfī ṭaʿatını ḫalḳġa ẓāhir ḳılsa riyā üçün, ẹllig yıllıḳ ṭāʿatını ẕerre-i ṭaʿāmġa saṭġay, Ṭẹñgri, ʿazze ve celleġa şāyeste bolmaġay.

Ve yene ṣūfī yolġa rāstlıḳ birle ḳadem ḳoyġay ve rāst sözlegey, zīrā ki köñgül tilge ḫaber bẹrür. Yene ṣūfī nefsini köydürüp fenā ḳılsa kẹrek; dünyādın sözlemese kẹrek. Ḥaḳ Taʿālā'nıñg yādı birlen ḫoş-vaḳt bolsa kẹrek. Ve yene ṣūfī pest-liḳāy bolsa, Ḥaḳ Taʿālānı tapḳay. Eger otḳa baḳsa, Ḥaḳnı körgey ve eger suġa baḳsa, Ḥaḳnı körgey ve eger yoḳarı baḳsa, Ḥaḳnı körgey ve eger ilgeri baḳsa, Ḥaḳnı körgey ve eger oltursa, Ḥaḳnı körgey müşāhede közi birlen. Ve yene ṣūfī ilmeʿl-yakīn ʿayneʿl-yakīn maḳāmını tapḳay. Ve eger sır közi birle yoḳarı baḳsa, ʿarşnı körgey. Ve eger ḳoyı baḳsa, yẹti ṭabaḳa zemīnni tā taḥteʿs-ṡerā, püşt-i gāv-i māhīni körgey ve hīç ḥicāb bolmaġay. Ve eger ḥaḳḳeʿl-yaḳīn közi birlen baḳsa, maḫlūḳāt ve maṣnūʿātdın kẹçip bī-çün ve bī-çigūne Ḥaḳnı körgey ve maʿrifetde barça kevneyn ʿālemini körgey, tanımaḳ turur bī-şekk ü bī-şübhe. Ve yene sūfī dünyā ve āḫiretde anıñg himmetiġa sıġmas, barça behiştniñg niʿmetleri közige körünmes. Yene ṣūfī dẹgen Ḫudā-yi Taʿālānıñg şevḳıda su dẹk bolup ẹrip aḳsa kẹrek, köñgülni Ḥaḳnı rıżāsıġa bẹrse kẹrek, ferzendiġa ve mālıġa köñgül bẹrmese kerek. Yene ṣūfī dẹgenni gıda tapmaġaylar, veyl ṣırātda hem tapmaġaylar ve cennetde hem

tapmaġaylar, Ḥaẕret-i Vācib Taʿālānıñg ḳurbıda tapġaylar. Eger ṣōfī aytsa, ey Bār-Ḫudāyā, barça ʿāṣīlerni mañga bağışlağıl dẹse, anıñg sözini Ḥaḳ Taʿālā red ḳılmaġay. Ve yene sūfī tā Ḥażret-i Ḥaḳ Taʿālādın nidā ẹşitmese, cānını bẹrmegey; münkir ve nekīrdin endīşe ḳılmaġay, ḳıyāmetni endīşe ḳılmaġay, ḥūr u ḳusūrġa baḳmaġay, tā Melik-i Ġaffārnı körmegünçe. Yene ṣūfī ol bolur kim barça işlerdin köñgli savuḳbolsa, nefs ve şehevātdın ṣāf bolsa, bāṭını āfātdın ṣāf bolsa, yürüşi ṣāf bolsa, bāṭını puḫte bolsa, közi iki dünyādın dūḫte bolsa, sırrı efrūḫte bolsa.

Bol aytılgen sẹksen maḳām boldı. Ey dervīş, her bir maḳām bir peyġamberni maḳāmları turur. Evvel Ḥażret-i Ādem, ʿaleyhiʿs-selāmnı ve āḫırı Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafa, ṣallaʿllāhu ʿaleyhi ve sellemni turur. Sulṭānuʿl-meşāyıḫ Ḥażret-i Ḫāce Aḥmed-i Yesevī, raḥmetuʿllāhi ʿaleyhi, aydılar kim yẹtmiş ʿilm-i ādābnı bilmegünçe, yẹtmiş maḳām yolını ṭay ḳılıp kẹzmegünçe her kim şeyḫlıḳ maḳāmı daʿvāsın ḳılsa, ol hemān büt bolġay.

Şeyḫ Serī-i Saḳatī, raḥmetuʿllāhi ʿaleyhi, aydılar: Fakr, bir taġ ẹrür, barça kānlarnı mekānı turur. Şeyḫuʿl-meşāyıḫ, ḳaddesaʿllāhu taʿālā rūḥahu, aydılar: Faḳr, bir deryāyī turur. Ol deryānıñg pāyānı yoḳ, anıñg pāyānı kişi körgeni yoḳ, becüz Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā, ṣallaʿllāhu ʿaleyhi ve sellem. Seyyidüʿṭ-ṭāʿife Ḥaẕret-i Cüneyd-i Baġdādī ayturlar: Faḳr, bir püşte turur. Seyyid Aḥmed-i Kübrā ayturlar: Faḳr, nūr-i Ḫudā turur; her kimge ol nūrnı żiyāsı tẹgse, anıñg żiyāsıdın kemāl-i ʿışḳ tapar. Şeyḫ Aḥmed aytur: Faḳr, bir tāc-i devlet turur; her kim başıġa ḳoydı, iki cihānda sulṭān boldı. Şeyḫ Şaḳīḳ-i Belḫī, raḥmetuʿllāhi ʿaleyhi, aytur: Faḳr bir ot turur; her kimniñg köñglige tüşti, vücūdı altun boldı. Şeyḫ Aḥmed-i Cām aytur: Faḳr, bir şarāb turur; her kişi cürʿaī nūş ḳıldı, tā ḳıyāmetġaça pest-likāy boldı. Şeyḫ Ḳutbuʿd-dīn Ḥayder aytur: Faḳr, cezbe-i Ḫudāvend ẹrür; her kimge tẹgse, iki cihānda murādı ḥāṣıl bolur. Ḫāce ʿAbdulāh Ḥayder aytur: Faḳr, hidāyet-i rabbānī turur; her kim ki yol taptı, cāvidāne sulṭānlıġnı taptı. Şeyḫ Manṣūr-i Ḥallāc aytur: Faḳr, dīdār-i Ḥaḳ Taʿālā turur; her kim ki kördi, körmedi. Loḳmān-i Seraḫsī aytur: Faḳr, şehbāz-i himmet turur; her kimge ḳondı, ol kişi ʿarşke pervāz ḳıldı.

Meşāyıḫ ḳavlı mundaġ ẹrür: Faḳr, Ḥaḳ Taʿālānıñg bāġ-i vaṣlıdın dıraḫtī turur. Ol dıraḫtnıñg butaġı ʿaḳl turur, rīşesi hidāyet turur, meyvesi ḫayr u seḫāvet turur, sāyesi ḳanāʿat turur, anıñg būyı şevḳ turur. Anıñg bergi her kimge tẹgdi, ʿamel-i sāliḥ ḥāṣıl ḳıldı. Ve her kim meyvesidin yẹdi, ḥayāt-i cā-

vidāne taptı. Ve eger būyı her kimge yẹtse, mest ü ḥayrān bolġay. Ve eger sāyeside orun alsa, āftāb-i ḥaḳīḳat aṅga tüşkey.

Ey dervīş faḳrnıṅ altı ādābı bar turur: Evvel yaḫşı ve yaman sözge sükūt ḳılmaḳ ve pīr aldıda ḫāmūş bolmaḳ ve bī-icāzet-i pīr sözlememaḳ, kişi birle açıġ bolmamaḳ ve ḫāṣ u ʿāmnıṅ ḫıẕmetini ḳılmaḳ ve nefsni öltürmaḳ ve hevā vü hevesni terk ḳılmaḳ. Faḳrdın pākīze nẹmerse bolmas. Faḳr ġurbet turur, aç bolmaḳ turur. Ve eger aç bolsa, anıṅ ṭahāreti ve ẕikri kẹtmes. Ve eger toḳ bolsa, fesādlar peydā bolur.

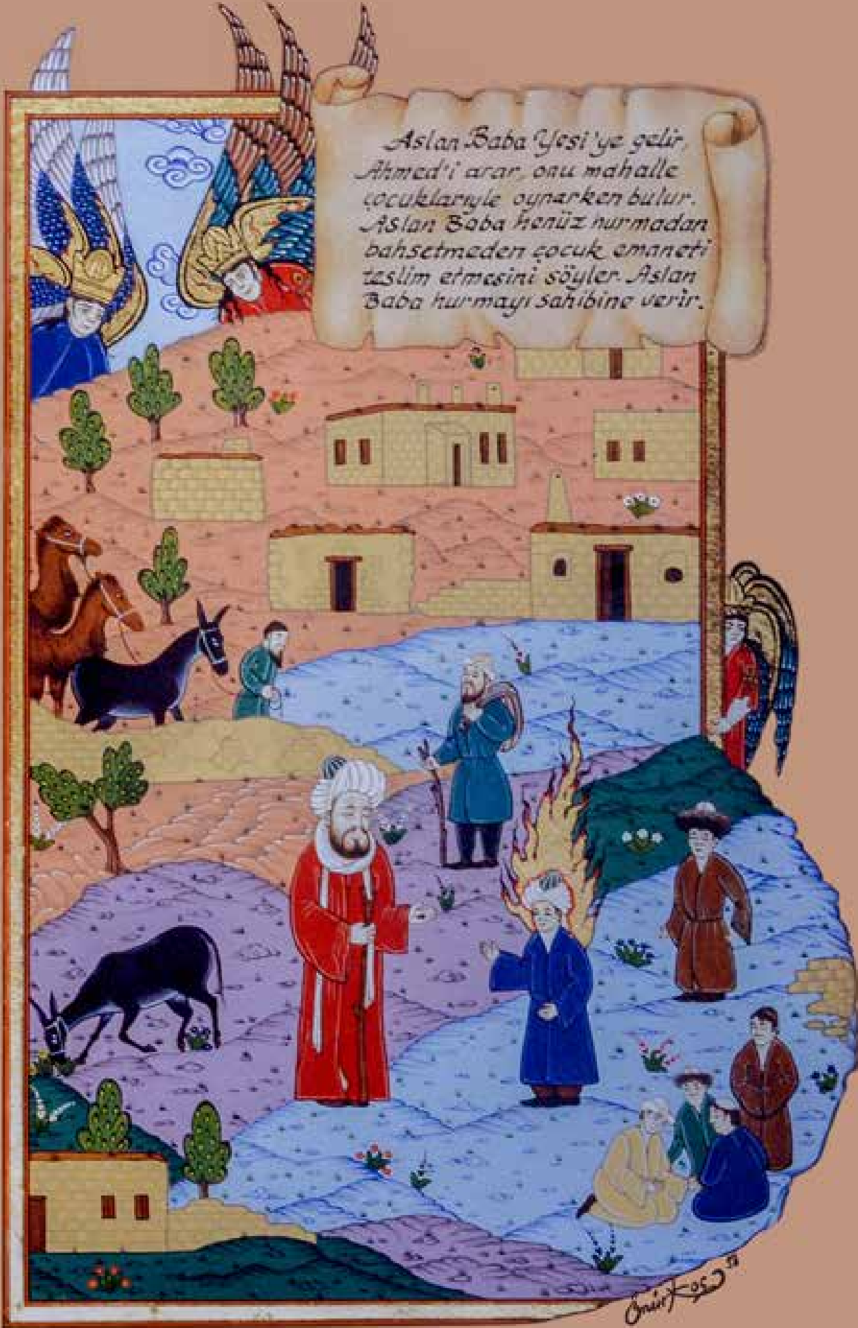
Faḳr maḳāmı sẹkiz turur: Evvel tevbe turur, ʿibādet turur, maḥabbet turur, ṣabr turur, şükr turur, rıżā turur, zühd turur, ʿārifliḳ turur. Evveli Ḥażret-i Ādem, ʿaleyhiʿ s-selāmdın ḳaldı, ʿabidliḳ Ḥażret-i İdrīs, ʿaleyhiʿ s-selāmdın ḳaldı, şükr ve maḥabbet Ḥażret-i İbrāhīm, ʿaleyhiʿ s-selāmdın ḳaldı, ṣābirliḳ Ḥażret-i Eyyūb, ʿaleyhiʿ s-selāmdın (ḳaldı), rāżīlıḳ Ḥażret-i Mūsā, ʿaleyhiʿ s-selāmdın ḳaldı, zāhidliḳ Ḥażret-i ʿİsā, ʿaleyhiʿ s-selāmdın ḳaldı, ʿāriflıḳ Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafā, ṣallaʿ llāhu ʿaleyhi ve selemdin ḳaldı.

Faḳr mertebesi yẹti turur: Cevānmerdlıḳ turur, sipāhīlıḳ turur, [ġarīblıḳ turur], ḫırḳa turur, ḳanāʿat turur, tevekkül turur. Cevānmerdlıḳ Ḥażret-i ʿAlīdin ḳaldı, sipāhīlıḳ Ḥażret-i Süleymān, ʿaleyhiʿ s-selāmdın ḳaldı, ġarīblıḳ Ḥażret-i Yaḥyā, ʿaleyhiʿ s-selāmdın ḳaldı, ḳanāʿatlıḳ Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafa, ṣallaʿ llāhu ʿaleyhi ve sellemdin ḳaldı.

Her dervīş ki bol yẹti maḳām-i dervīşlikni bilmese, yā bilip ʿamel ḳılmasa, şeyḫ ve mürīd almaḳ aṅga ḥarām turur. Ey dervīş, bol Faḳr-nāmede her vaṣiyyeti ki bitildi, kelām-i rabbānī ve ḥadīs̱-i nebevīdin ve icmāʿ-i ümmetdin bitildi. Her ṭālib ki bol vaṣiyyetlerge ʿamel ḳılıp, istiḳāmet ḳılsa, dünyā ve ʿuḳbī müyesser bolġay. Ve eger ʿamel ḳılmasa, āḫır demide cāyını körüp peşīmān ḳılġay ve şermende-i āḫiret bolġay. Her dervīş bu ḳırḳ maḳāmnı bilmese ve ʿamel ḳılmasa, anıṅ şeyḫlıġı şeytānī turur. Evvel maḳām-i melekūt, ikinçi maḳām-i lāhūt, üçünci maḳām-i nāsūt törtinçi, maḳām-i ceberūt şeriʿat turur, maḳām-ı melekūt ṭarīḳat turur, maḳām-ı lāhūt maʿrifet turur, maḳām-ı nāsūt ḥaḳīḳat turur.

Temmet Faḳr-nāme bi-fażlihi ve kemāl-i keremihi

Hoca Ahmed
Yesevi ile ilgili
Menkıbeler
Aç kalan Ashâb Hz. Peygamberden
yiyecek ister. Hz. Peygamberimizin duası
üzerine Hz. Cebrail cennetten bir tabak
hurma getirir. Ashâb hurmadan alırken
bir hurma yere düşer. Hz. Cebrail "Bu hurma
ümmetinizden Ahmed'in der. Hz. Peygamber
Aslan Baba'nın damağına hurmayı Ahmed'e
vermesi için yerleştirir.

Minyatür: *Ömür Koç,*
"Ahmet Yesevi menkıbeleri"

Yesevî'nin Fakr-nâmesi
Tercüme

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين
والصلوة والسلام على رسوله محمد وآله أصحابه أجمعين

Amma bil ki kutupların kutbu şeyhlerin başı, velilerin sultanı, takva sahiplerinin delili, nebilerin sultanı (Peygamber) Hazretlerinin, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, sofrasının çocuğu Sultan Hâce Ahmed-i Yesevî Hazretleri bu risalede şöyle buyurmuşlardır: Bizden sonra âhır zaman yakın olduğunda öyle şeyhler ortaya çıkacak ki İblîs, lânet onun üzerine olsun, onlardan ders alacak ve bütün halk onlara dost olacak ve (fakat) müritlerini idare edemeyecekler.

O şeyhler ki müritlerinden açgözlülükle bir şeyler dilerler ve canlarını küfür ve dalâletten ayırmazlar ve bid'at ehlini iyi görürler ve sünnet ehlini

kötü görürler ve şeriat ilmi ile amel etmezler ve nâmahremlere göz salarlar (bakarlar) ve kötülüğü âdet edip Allahu Taâlâ'nın rahmetinden ümitli olurlar ve şeyhlik işlerini değersiz görürler, (onların) müritleri de dinden çıkmış olur, kendileri de dinden çıkmış olur. Ve yine değersiz bir şekilde ve inleyerek müritlerinin eşiğinde dolaşırlar, o halde müritlerinden yardım alırlar. Eğer müritleri bağış ve yardımda bulunmasa, döğüşürler ve derler ki "Ben usanmışım, Tanrı da usanmıştır." derler.

Şeyh odur ki yardım alsa, hakketmiş olanlara verir. Eğer alıp kendisi yese, murdar et yemiş gibi olur. Eğer elbise yapıp giyse, o elbise eskiyene kadar Hak Taâlâ (onun) namaz ve orucunu kabul etmez. Ve eğer aldığı yardımdan ekmek yapıp yese, Hak Taâlâ onu cehennemde türlü azaba uğratır. Ve eğer öyle şeyhe bir kişi itikat etse (inansa), kâfir olur. Öyle şeyhler mel'undurlar. Onların fitnesi Deccal'dan beterdir. Şeriatten tarikatten, hakikatten, mârifetten uzaklaşmışlardır.

Ey tâlip, eğer Hakk'ı bulayım desen, öyle pîre el ver (uzat) ki şeriatte ârif bi'llah olsun, tarikatte sırlara vâkıf olsun, hakikatte tam mânasiyle olgun olsun, mârifette büyük bir deniz olsun... Öyle pîre el ver (uzat) ki işin saadet olsun... Eğer mürit şeriat ilmini bilmese, şeriat ilmini (ona) öğretsin. Eğer tarikatte bir hāl meydana gelse, tarîkat ilmi ile yola salsın ve hakikat yönünden müride yol göstersin ve mârifette ilâhî cezbe meydana getirsin.

Şeyh Zu'n-nûn-i Mısrî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, şöyle demişlerdir ki mürit kırk yıl hizmet kılmayınca, şeyhlik ve fakîrlik ve dervişlik mevkii ona verilmez ve hırka giymesi ona lāyık görülmez. Sultan Ahmed-i Yesevî Hazretleri buyurmuşlardır ki bir kimse pîrlik ve şeyhlik iddiasında bulunsa, kırk yıl tâ pîrin hizmetinde bulunmayınca, şeyhlik mevkii ona lâyık görülmez. Ve eğer mürit alsa, (o mürit) dinden çıkmış olur. Dervişlik iddiasında bulunan bir kimse, önce Hak emrine itaat edip şeriat emri ile yola girmeli ve bâtıl işlerden ve bid'atlerden vazgeçmelidir. Gece kalkıp namaz kılmayınca, gündüz hizmet etmeyince, şeyhlik iddiasında bulunsa, işi bâtıl olur. Bir kimse şeriat emrinden çıksa, dinden (de) çıkmış olur. Eğer tevbe etmeden dünyadan göçse, Hak Taâlâ (onu) cehennemde türlü azaba uğratır.

Ey derviş, eğer (o kimseler) riyakâr zâhit, sevdalı âbit veya dilenci sūfi, veya hercaî derviş olsalar, (onların) sūfilikleri murdar, işleri fesat, müritleri dinden çıkmış (olur); öylelerinin sūfilikleri keyfî hareket (başı boşluk), dervişlikleri açgözlülük, niyetleri fitnelik, yolları mübah kılma, sünnetleri bid'at,

fiilleri kabahat, neticeleri bedbahtlık, sırları hainlik, gusulları cenabettir. Sūfilerde riyazet yok, fakîrlerde kanaat yok, zenginlerde cömertlik yok, dervişlerde kıyamet korkusu yok.

Ey derviş, halimiz nasıl olacak? Ey derviş, bil ve uyanık ol ki evvela şeriat kelimesini, ikinci (olarak) tarikat kelimesini, üçüncü (olarak) mârifet kelimesini, dördüncü (olarak) hakikat kelimesini bilmek gerek. Eğer (bir kimse) sūfi olup bu kelimeleri bilmese, sūfi değildir.

Şeriat kelimesi budur	:	لا الهَ الا الله محمد رسول الله
Tarikat kelimesi budur	:	لا الهَ الا الله صفاً صفاً محمد رسول الله
Mârifet kelimesi budur	:	لا الهَ الا الله عظمته محمد رسول الله خلقة
Hakikat kelimesi budur	:	لا الهَ الا الله بقدرته محمد رسول رسالة

Ey derviş, şeyhler daha önce gelenlerin fakîrliğini kabul edip, sözlerine uyup, ahkâm ve erkânlarını bilip, geçici istekleri terk edip, nefsi mücahede yayı ile parçalayıp kendisine itaat ettirip ve kanaatı âdet haline getirip, kazasına razı olup, belasına sabredip, nimetine şükredip, bildirilen risaleye göre amel edip Hüdâ-yı Taâla'nın emirlerini yerine getirse, dervişlik adı ona uygun olur; yoksa bunları bilmeden şeyhlik iddiasında bulunsa, kıyamet günü kara yüzlü olup mahcup olur. Öylelerinden Allah'a sığınırım. Fakîrlik mertebesi yüce bir makamdır, herkesin kolayca eline geçmez.

Kudret ile Hak'tan bize buyruk oldu,
Dipsiz deniz içine yalnız düştüm, dostlar.
O denize kadir Rabb'ım buyurdu,
Allah'a hamd olsun, sıhhat ve esenlikle geçtim, dostlar.

Yaşım ilerledi, ömrüm tükendi, göğe uçtum,
Bağrım taştı, aklım şaştı, yere düştüm,
Şeytanî nefis güruhuyla (arzularıyla) çok vuruştum,
Sabır ve rıza makamlarını aştım, dostlar.

Dokuzumda toz gibi savruldum, tükenmedim,
On yaşımda sağ yanıma dolanmadım,
On birimde kendi nefsimi zabtettim,
Fakr ve rıza makamlarını geçtim, dostlar.

On üçümde dalgıç olup deryaya daldım,
Mârifetin cevherini sırdan derdim,
Mumunu görüp pervane gibi kendimi vurdum,
Kendimden geçip aklım gitti, şaştım, dostlar.

On dördümde toprak gibi hakîrlik çektim (hakîr görüldüm)
Hû Hû diyip gözyaşımla geceleri (birbirine) kattım,
Bin altınlık kıymetini bire sattım,
Ondan sonra kanat çırpıp uçtum, dostlar.

On beşimde dergâhına dönüp geldim,
Günah ile yaptığım her işi alıp geldim,
Tevbe edip Hakk'a boyun sunup geldim,
Tevbe edip günahlardan kaçtım, dostlar.

Cebrâil vahiy getirdi hak Resul'a,
Âyet geldi (indi) zikret diye cüz ve kül'e,
Hızır Baba'm beni saldı işte bu yola,
Ondan sonra derya olup taştım dostlar.

Şeriatın bostanında dolaşıp durdum,
Tarikatın gülzarında gezinip durdum,
Hakikatin pazarında uçup durdum,
Mârifetin eşiğini açtım, dostlar.

Elest şarabını pîr-i mugân doyasıya verdi,
İçiverdim miktarımca koyuverdi,
Kul Hâce Ahmed içim dışım yanıverdi,
Tâliplere inci cevher saçtım, dostlar.

Hâsılı bu makam nebîler ve ârifler ve âşıkların makamıdır. Bilhassa Resul-i Ekrem Hazretlerinin, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, makamlarıdır, yani الفقر فخری dediler. Ve fakîri iyi görmek (değerli tutmak) imandandır ve fakîri bayağı tutmak (hor görmek) küfürdür. Nasıl ki Peygamberimiz Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular: حب الفقراء من الايمان و بعض الفقراء من الكفر Amma fakîrlik mertebesi ve hürmeti yedi kat gökten ve yedi kat yerden daha yücedir. Nasıl ki Resul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular: حرمة الفقراء المؤمنين اعظم عند الله من سبع السموات و الارضين diye buyurdular.

Ey derviş, bir kimse zenginleri dünyası için ağırlasa, ebediyete kadar Hüdâ-yi Taâlânın lânetine uğrar ve eğer fakîri hakîr görse ve horlasa, Hüdâ-yi Taâlâ (onu) pek çok azaba uğratır. Bu türlü hareket mü'minlerde olmaz, bilâkis münafıklarda olur.

Hazret-i Ali'den, Allah ondan razı olsun, rivayet ederler ki dervişlik makamı kırktır. Eğer (bir derviş) bilip (buna göre) amel etse, dervişliği temiz olur ve eğer bilmese ve öğrenmese, dervişlik makamı ona haram olur ve (o kişi) cahildir. O kırk makamın onu şeriat makamında ve onu tarikat makamında ve onu mârifet makamında ve onu hakikat makamındadır.

O on makam (ki) şeriattedir, ilki Hak Taâlâ'nın birliğine, varlığına, sıfatlarına ve zâtına iman getirmektir. İkincisi namaz kılmaktır. Üçüncüsü oruç tutmaktır. Dördüncüsü zekât vermektir. Beşincisi hac kılmaktır. Altıncısı yumuşak konuşmaktır. Yedincisi ilim öğrenmektir. Sekizincisi Resul-i Ekrem Hazretlerinin, Allâh'ın salât ve selâmı üzerine olsun, sünnetlerini yerine getirmektir. Dokuzuncusu emr-i mârufu yerine getirmektir. Onuncusu nehy-i münker kılmaktır.

O on makam (ki) tarikattedir, İlki tevbe etmektir. İkincisi pîre el vermektir (uzatmaktır). Üçüncüsü havftır. Dördüncüsü recâdır, yani Hak Taâlânın rahmetinden ümitli olmaktır. Beşincisi vird-i evkatı yerine getirmektir. Altıncısı pîrin hizmetinde olmaktır. Yedincisi pîrin izni ile konuşmaktır. Sekizincisi nasihat dinlemektir. Dokuzuncusu tecrit olmaktır. Onuncusu tefrit olmaktır.

O on makam (ki) mârifettedir, ilki fenâ olmaktır. İkincisi dervişliği kabul etmektir. Üçüncüsü her işe tahammül etmektir. Dördüncüsü helâl ve güzel istekte bulunmaktır. Beşincisi mârifet kılmaktır. Altıncısı şeriat ve tarikatı ayakta tutmaktır. Yedincisi dünyayı terk etmektir. Sekizincisi âhireti seçmektir. Dokuzuncusu vücut (varlık) makamını bilmektir. Onuncusu hakikat sırlarını bilmektir.

O on makam (ki) hakikattedir, ilki (herkesin) yolunun toprağı olmaktır (alçak gönüllülük). İkincisi iyiyi-kötüyü tanımaktır. Ve (üçüncüsü) bir parça lokmaya el uzatmamak, belki fazlaya kanaat etmektir. Ve (dördüncüsü) kendisini, lokmasını Hak yolunda sebil etmektir. Ve (beşincisi) kimseyi incitmemektir. Ve (altıncısı) fakîrliği inkâr etmemektir. Ve (yedincisi) seyr-i sülûk kılmaktır. Ve (sekizincisi) herkesten sırrını saklamaktır. Ve (dokuzuncusu) şeriat, tarikat, (mârifet) ve hakikat makamını bilmek ve onuncusu amel etmektir.

Şeyh Hasan-i Basrî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, rivayet ederler ki Hazret-i Resul'dan Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, Hazret-i Ali, Allah ondan razı olsun, naklettiler ki Mirac gecesi Hak Taâlâ'nın buyruğu ile Hazret-i Cebrâil, selâm üzerine olsun, Burak getirdiler. Yedi kat göklerden aşırdı Tanrı, aziz ve celil olsun, kudreti ile, acayipleri gördü. Hazret-i Rabbu'l-erbab'dan nidâ geldi: Yâ Resulların (Peygamberlerin) Efendisi, yukarı bak! Resul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, baktılarsa, acayip sûretler gördüler ki onun açıklaması yer ve göğe sığmaz. O an hayran kaldılar ve kendilerinden geçtiler. Tekrar kendilerine geldiler ve buyurdular: Yâ Rab , o ne sûret idi ki gördüm, aklım (başımdan) gitti? Hazret-i Rabbu'l-izzetden nidâ geldi ki o sûret fakîrlik sûretidir. Ey Muhammed, eğer beni dilesen, fakîr ve tecrit ol ve eğer didar dilesen, riyazet çek, tâ benim cemalime müşerref olasın. Ve her kim didar dilese, Hak'tan başka her şey (ona) haramdır.

Fakîrlik sûreti gökte idi, gökten yere indi. Sahabeler fakîrlik sûretini gördüler. Amma şeyhler o sûretin anlatılmasında çeşitli sözler söylemişlerdir. Hazret-i Ali, Allah onun zâtını şerefli kılsın, buyurdular: Hazret-i Muhammed, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, o gece (ki) Mirac'dan dönüp geldiler, mübarek yüzlerinde bir nur gördüm. On sekiz bin âlem bana o nurdan apaçık belli oldu. O zaman dedim (ki): Yâ Resula'llah, bugün yüzünüzde nur gördüm, her günkünden ziyade. Hazret-i Resul, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular: O gece Mirac'da Rabbu'l-âlemin huzurunda fakîrlik sûretini gördüm, aşk şarabından bir yudum içtim, dediler. Hazret-i Ali, Allah ondan razı olsun, buyurdular: Bu hâlde ben de arzu ettim. Hazret-i Resul, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, aşk şarabından bir yudum da bana verdiler, içtim, hâlsiz düştüm ve kendimden geçtim. Tekrar kendime geldiğimde, her ne Hazret-i (Peygamber)e gözükmüş ise, bana da aynı şekilde gözüktü. Resul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular: Yâ Ali, fakirlik makamında on makam, on nur (haslet), on yol ve on mevki vardır, (böylece) kırk mertebe vardır.

O on makamın ilki kanaattır, nasıl ki Resul-i Ekrem Hazretleri, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular; الصبر كنز من كنوز الجنة Yani, kanaat hazinedir ki asla tükenmez Ve ölüm vaktinde malın faydası yoktur, son bulur. İkinci fakr makamı belâya tahammül etmektir. Üçüncü fakr makamı (Tanrının) kulluğuna tutkunluktur. Dördüncü fakr makamı azaptır, (Hazret-i Eyyub gibi olmadır. Beşinci fakr makamı hayrettir. Altıncı fakr makamı

riyazettir. Yedinci fakr makamı açlıktır. Sekizinci fakr makamı mahvolmadır. Dokuzuncu fakr makamı gönlü yaralı olmaktır. Onuncu fakr makamı Hazret-i Rabbu'l-izzetliktir.

Ve on fakr nurunun ilki sıdk nurudur. İkincisi sabır nurudur. Hazret-i Resul, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, buyurdular: الصبر كنز من كنوز الجنة Yani sabır, cennetin hazinelerindendir. Üçüncüsü şükür nurudur. Dördüncüsü fikir nurudur. Beşincisi zikir nurudur. Altıncısı namaz nurudur. Yedincisi oruç nurudur. Sekizincisi iman nurudur. Dokuzuncusu sadaka nurudur. Onuncusu temiz ruhluluk nurudur.

Ve on fakr yolunun ilki tevbedir. İkincisi günahlardan vazgeçmektir. Üçüncüsü kötü işlerden pişmanlıktır. Dördüncüsü hayrettir. Beşincisi makam hakîrlik ve inlemedir. Altıncısı Hak Taâlâ'dan yardım dilemektir. Yedincisi kötü yollardan geri dönmektir (vazgeçmektir). Sekizincisi Hüdâ-yi Taâlâ'nın zikri ile olmaktır. Dokuzuncusu tefekkürdür. Onuncusu fenâ (yok) olmaktır.

Ve on mevki vardır: Hikmet, adl, akl, hilm, hayat, izzet, ihsan, settarlık, emanet, teslim.

Şeyh Şihabü'd-din, Allah onun sırrını takdis etsin, dediler ki: Dervişlikte bu kırk şartı bilmek gerek. Öyle kişiye sûfi derler. Sultan Ahmed-i Kübrâ dediler ki: Yetmiş yıl yaşadım, kırk yıl seferde bulundum, yedi yıl hac kıldım, bin defa Kur'ân'ı hatmettim, yetmiş defa Resul-i Ekrem Hazretlerini, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, düşümde gördüm. Mübarek yüzlerine baktım, bu kırk makamı bana bildirdiler. Ben amel kılamadım, Vâcib-i Taâlâ Hazretlerine ulaşamadım. Şeyh Şihabü'd-din, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, dediler ki bu kırk makamın onu şeriat makamındadır ve onu tarikat makamındadır ve onu hakikat makamındadır ve onu mârifet makamındadır. Her sūfi ve her derviş ve her fakîr bu kırk makamı bilmese ve (bunlara göre) amel kılmasa, sūfilik, şeyhlik (veya) fakîrlik iddiasında bulunsa, yalan olur. Ve eğer sūfiye dünyanın nimetini tamamen verseler, (onun) kâfirliğine işaret edilmiş olur. Ve eğer öbür dünya nimetini ve cenneti tamamen verseler, (onun) mü'minliğine işaret edilmiş olur. (Sûfi) zahmet, sıkıntı ve belāyı kendisine reva görmelidir. Eğer sofi halvette olsa, Hak Taâlâ'nın zikri ile olmalıdır. Ve eğer halk arasında olsa, şeriat emri ile iş yapmalıdır. Ve herhangi bir zaman güçsüz olsa, O'nun (Tanrı'nın) dergâhında sabretmelidir. Sūfi zarurî miktarın dışında, helâl bile olsa, fazla yemekten kaçınmalıdır, tâ

(ki) şübheye düşmesin. Ve eğer sofi dünya nimetini dilese, sûfi değildir. Ve eğer dua ve ağlama ile belâ ve zahmete katlansa, sofidir.

Ve şeyhlik mücahede makamıdır. Ve dünya ehli yüksekliği diler ve öbür dünya ehli alçak (gönüllü) oluşu ve hakîrliği diler. Ve eğer sûfiye belâ gelse, âh vâh demez ve sabreder. Ve eğer sofinin nefsi nimet arzu etse, nefsinin arzusunu vermez. Ve eğer sûfi aç olsa, çıplak olsa, hoşnut olur ve sabırdan başka bir yolu seçmez; (bu ise) iyi bir alçak gönüllülük demektir.

Bu on makam (ki) şeraittedir ve on makam (ki) tarikattedir, teslimdir. Yani (sûfinin) başına belâ ve zahmet gelse, kendisini can ve gönülden teslime salar. Yine (sûfi) yemek ve içmeği halktan dilemesin. Ve kaba dokumayı atlasdan üstün tutsun. Gündüz oruç, gece namazda olsun ve Kur'ân okumakta bulunsun.

Nazm

Gönlün, sonunda ölüm rahatlığı ile olsun,
Kur'ân oku, tilâveti terk etme.

Ve eğer (sûfi) yemek yese ve elbise giyse, niyeti ibadet olsun ve muhabbet ehlinden başkasını anmasın. Ve yine (sofi) ihlâsı ile olsun. Sûfi her gece nâfile namazı terk etmesin. Havf ve recâ içinde olsun. Ve eğer sûfi ibadetini halka gösteriş için yapsa, elli yıllık ibadetini bir zerre yiyeceğe satmış olur; (bu türlü hareket) Tanrı, aziz ve celil olsun, katında makbul sayılmaz.

Ve yine sûfi yola doğruluk ile ayak koysun ve doğru konuşsun, zira gönül dile haber verir. Yine sofi nefsini yakıp yok etmelidir; dünyadan söz etmemelidir. Hak Taâlâ'yı anarak vaktini hoş geçirmelidir. Ve yine sûfi alçak gönüllü olsa, Hak Taâlâ'yı bulur. Eğer ateşe baksa, Hakk'ı görür ve eğer suya baksa, Hakk'ı görür ve eğer yukarı baksa, Hakk'ı görür ve eğer ileri baksa, Hakk'ı görür ve eğer otursa, Hakk'ı müşahede gözü ile görür ve yine sûfi ilme'l-yakîn ayne'l-yakin makamını bulur. Ve eğer sır gözü ile yukarı baksa, arşı görür. Ve eğer aşağı baksa, tâ tahte's-serâ'ya kadar yedi kat zemini, (hatta) balık üstündeki deniz öküzünün sırtını görür ve (arada) hiç perde olmaz. Ve eğer hakke'l-yakîn gözü ile baksa, mahlukat ve masnuattan geçip zâtından soru sorulması doğru olmayan (nasılsızlık ve sebepsizlik vasfını taşıyan) Hakk'ı görür ve mârifette bütün kevneyn âlemini görür, (bu ise) şeksiz ve şübhesiz tanımaktır. Ve yine sûfi dünya ve ahrette onun himmetine sığınmaz, bütün cennetlerin nimetleri gözüne görünmez. Yine sûfi denilen (kişi) Hüdâ-yi Taâlâ'nın şevkinde su gibi olup eriyip akmalıdır, gönlünü Hakk'ın

rızasına vermemelidir, çocuklarına ve malına gönül vermemelidir. Yine sûfi denilen (kişiyi) mezarında bulmazlar; (hatta) sıratta da, cennette de bulmazlar, Hazret-i Vâcib Taâlâ'nın yakınında bulurlar. Eğer sofi, ey Bâr-Hüdâyâ, bütün âsileri bana bağışla dese, Hak Taâlâ onun sözünü (isteğini) reddetmez. Ve yine sofi Hak Taâlâ'dan nidâ işitmeyince canını vermez, münker ve nekirden endişe etmez, kıyameti düşünmez, tâ Melik-i Gaffar'ı görmeyince hûri ve köşklere bakmaz. Yine sûfi o kimsedir ki her işten gönlü soğuk olmalı, nefis ve şehvetlerden arınmış olmalı, içi âfetlerden arınmış olmalı, davranışları temiz olmalı, içi pişkin, gözü (her) iki dünyaya kapalı, kafası aydınlanmış olmalı.

Bu söylentiler seksen makam oldu. Ey derviş, her bir makam bir peygamberin makamıdır. İlki Hazret-i Âdem, selâm ona olsun, sonuncusu Hazret-i Muhammed Mustafa'nın *Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun*, makamlarıdır. Şeyhlerin sultanı Hâce Ahmed-i Yesevî Hazretleri, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, buyurdular ki (bir kimse) yetmiş edep ilmini bilmeyince, yetmiş makam yolunu aşıp gezmeyince, şeyhlik makamı iddiasında bulunsa, o derhal kâfir olur.

Şeyh Serî-i Sakatî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, buyurdular: Fakr bir dağdır, bütün değerli maden ocaklarının mekânıdır. Şeyhu'l-meşayıh, Allahu Taâlâ onun ruhunu takdis etsin, buyurdular: Fakr bir denizdir. O denizin sonu yok, onun sonunu Hazret-i Muhammed Mustafa'dan, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, başka kimsenin gördüğü yok. Seyyidü't-tâife Hazret-i Cüneyd-i Bağdadî buyurdular: Fakr bir tepedir. Seyyid Ahmed-i Kübrâ buyurdular: Fakr Hüdâ'nın nurudur; her kime o nurun ışığı değse, onun ışığından aşkın kemâlini bulur. Şeyh Ahmed buyurur: Fakr bir devlet tacıdır: Her kim (onu) başına koydu ise, iki cihanda sultan oldu. Şeyh Şakîk-i Belhî, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, fakr bir ateştir. Her kimin gönlüne düştü vücudu altın oldu. Şeyh Ahmed-i Câm buyurur: Fakr bir şaraptır; her kim ki bir yudum içti, tâ kıyamete kadar yüzü yerde (mest) oldu. Şeyh Kutbu'd-din Hayder buyurur: Fakr Allah'ın cezbesidir; her kime değse, iki cihanda muradı yerine gelir. Hâce Abdullah Hayder buyurur: Fakr ilâhî hidayettir; her kim ki (ona) yol buldu, ebedî sultanlık buldu. Şeyh Mansur-i Hallac buyurur: Fakr Hak Taâlâ'nın didarıdır; her kim ki gördü, görmedi. Lokman-i Serahsî buyurur: Fakr himmet doğanıdır; her kime kondu ise, o kişi arşa uçtu.

Şeyhlerin sözü ise şöyledir: Fakr Hak Taâlâ'nın vuslat bağından bir ağaçtır. O ağacın budağı akıldır, kökleri hidayettir, meyvası hayır ve

cömertliktir, gölgesi kanattır, kokusu şevktir. Onun yaprağı her kime değdi (ise), iyi amel elde etti. Ve her kim meyvasından yedi (ise), ebedî hayat buldu. Ve eğer kokusu her kime ulaşsa, mest ve hayran olur. Ve eğer (bir kişi) gölgesinde yer tutsa, hakikat güneşi ona vurur.

Ey derviş, fakrın altı âdâbı vardır: İlki iyi veya kötü söze sükût etmektir, (ikincisi) pîr huzurunda susmaktır, ve pîr izni olmadan konuşmamaktır, (üçüncüsü) kimseyle dargın olmamaktır, (dördüncüsü) havas ve avamın (herkesin) hizmetini görmektir, (beşincisi nefsi öldürmektir, (altıncısı) geçici istekleri terk etmektir. Fakrdan temiz bir şey yoktur. Fakr gurbettir, aç olmaktır. Eğer insan aç olursa, temizliği ve zikri gitmez. Ver eğer tok olursa, fesatlar ortaya çıkar.

Fakr makamı sekizdir: İlki tevbedir, (ikincisi) ibadettir, (üçüncüsü) sevgidir, (dördüncüsü) sabırdır, (beşincisi) şükürdür, (altıncısı) rızadır, (yedincisi) zühttür, (sekizincisi) ârifliktir. İlki Hazret-i Âdem'den, *selâm ona olsun*, kaldı; âbidlik Hazret-i İdrîs'ten, *selâm ona olsun*, kaldı; şükür ve sevgi Hazret-i İbrâhim'den, *selâm ona olsun*, kaldı; sabretme Hazret-i Eyyub'dan, *selâm ona olsun*, (kaldı); razılık Hazret-i Mûsâ'dan, *selâm ona olsun* kaldı; zâhidlik Hazret-i Îsâ'dan, *selâm ona olsun*, kaldı; âriflik Hazret-i Muhammed Mustafa'dan, *Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun,* kaldı.

Fakr mertebesi yedidir: Civanmertliktir, sipahîliktir, (garipliktir), hırkadır, sabırdır, kanaattır, tevekküldür. Civanmertlik Hazret-i Ali'den kaldı; sipahîlik Hazret-i Süleyman'dan, *selâm ona olsun*, kaldı; gariplik Hazret-i Yahya'dan, *selâm ona olsun*, kaldı; kanaatlık Hazret-i Muhammed Mustafa'dan, *Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun*, kaldı.

Her derviş bu yedi dervişlik makamını bilmese, veya bilip amel etmese, şeyh ve mürit almak ona haram olur. Ey derviş, bu Fakr-nâme'de her vasiyet ki yazıldı, Tanrı kelâmından, Peygamber'in hadislerinden ve icma-i ümmetden yazıldı. Her tâlip bu vasiyetlere göre amel edip doğru yol tutsa, dünya ve ukbayı (ahreti) kolaylıkla elde eder. Ve eğer amel etmese, son anında yerini görüp pişman olur ve ahret mahcubu olur. Her derviş bu kırk makamı bilmese ve amel etmese, onun şeyhliği şeytancadır. İlki melekût makamı, ikinci lâhût makamı, üçüncü nâsût makamı, dördüncü ceberût makamı (dır). Ceberût makamı şeriattir, melekût makamı tarikattir, lâhût makamı mârifettir, nâsût makamı hakikattir.

Allah'ın fazlı ve sonsuz cömertliği sâyesinde Fakr-nâme tamamlandı.

***Minyatür:** Cihangir Aşurov,*
Ahmed Yesevî'nin Öğütleri

Notlar

1. başḳaraᶜlmaġaylar (< başḳar-a almaġaylar) "idare edemeyecekler, hâkim olamayacaklar, yol gösteremeyecekler". başḳar - "idare etmek, hâkim olmak, yol göstermek" esas fiili, al - yardımcı fiiline -a/-e ünlü zarf-fiil eki ile bağlanarak birleşik fiil meydana getirmiştir. al-yardımcı fiili Doğu Türkçesi'nde başlangıçta müsbet iktidar çekiminde kullanılırken daha sonra hem müsbet, hem de menfi iktidar çekiminde kullanılmış ve bu fonksiyonu ile Çağatay yazı dilinde umumîleşmiştir (bk.*Chag.Man*. s 81, e; Nesâyim. S. 168-169). Ancak bu yardımcı fiilin kullanılışında yan-yana gelen ünlülerden birinin ekseri düştüğü (ünlü düşmesi, Fr., Ing. Elision, Alm. Vokalausstossung, Osm. Hazf hadisesi) görülür.

   başḳar - fiilinin baş isminden -ġar-/-ger-, - ḳar-/-ker - isimden fiil yapma eki ile genişletilerek teşkil edildiği ortadadır. Eski Türkçe'de çınġar - "araştırmak", köñgülker - "tefekkür etmek", tüpker - "aslını araştırmak" gibi kelimelerde de görülen ek, pek fazla işlek değildir (ek için bk. *AGr*. s 87). Radloff ve Şeyh Süleyman lugatleri kelimeyi şöylece kaydetmişlerdir: Radloff, Wb. başḳar - [(Çağ. Kaz.) baş + ḳarᶜdan] = başar - "1. hâkim olmak, idare etmek 2. (Kaz.) bitirmek, son vermek, sona erdirmek"; Şeyh Süleyman. (başḳarmaḳ) "başarmak, becermek, ucuna varmak, idare etmek, baş etmek, ihtida etmek, yol göstermek".

2. yürgeyler (< yür-gey-ler) "yürüyecekler" ve yürmeġunça (< yür-meġunça) "yürümeyince" Metnimizde yer alan bu iki örnekten birinde ince ek, diğerinde de kalın ek kullanılmıştır. Kalın ek kullanılışını, Çağatayca ve Özbekçe'de de görülen ek uyumsuzluğuyla izah etmek

mümkündür (bu husûs için bk. K.Eraslan, Doğu Türkçesi'nde Ek Uyumsuzluğuna Dâir, *TDED*, c.XVIII, İstanbul 1970, s.113-124; ayrıca bk. Manzum Oğuznâme, not: 6). Kalın örnek yormaġunça olarak okunduğu takdirde, metinde aynı mânada yor - ve yür - şeklinde iki ayrı fiilin kullanıldığı neticesine varılır ki, bir ihtimal olarak düşünülebilir.

Esasen Eski Türkçe'de bile yorı - yanında yür - şeklinin bulunuşu (bk. An. İnd.) iki ayrı fiilin varlığını kabul ettirmektedir; çünkü yorı - fiilinin başta bulunan y tesiri ile ince sıraya geçmesi ve kökteki i sesinin herhangi bir sebeple düşmesi sonucu yür - şeklinin ortaya çıkması hiç olmazsa Eski Türkçe için uzak bir ihtimaldir.

Batı Türkçesi dışında kalan lehçeler genellikle yür - (<Kaz., Kır. cür-) fiilini kullandıkları hâlde, Batı Türkçesi yorı - fiilini kullanmaktadır. Ancak Batı Türkçesi yorı - fiilinin ince sıraya geçmiş ve düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmış şeklini (yorı-> yöri - >yürü-) müstakil fiil olarak kullandığı hâlde, şimdiki zaman teşkilinde fiilinin kalın ünlülü ve ekleşmiş şeklini devam ettirir (bk. TDB. § 459).

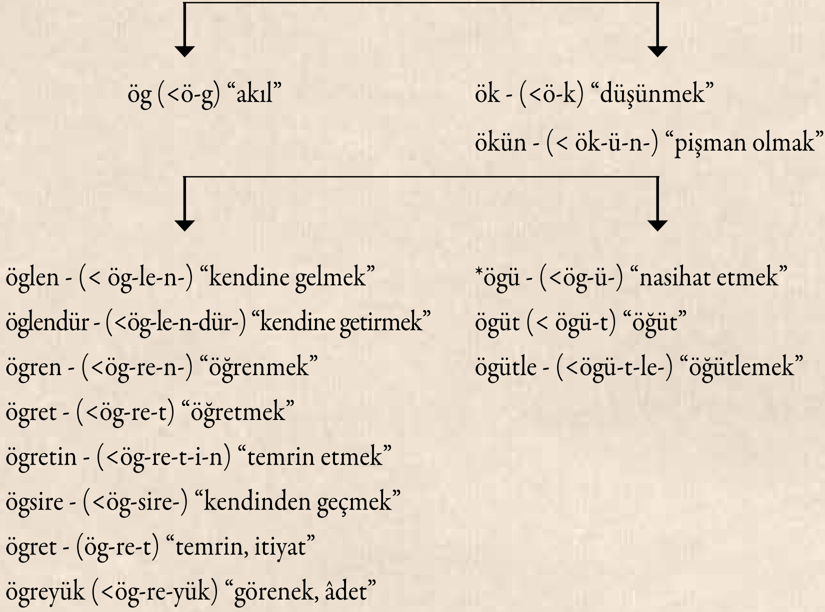
3. tozġunça (< toz-ġunça) "eskiyene kadar, çürüyüp dağılana kadar" toz - "eskimek, köhneleşmek, çürümek, çürüyüp dağılmak vb. gibi" fiili gerek yapı, gerekse mana bakımından toz ismi ile ilgili olmalıdır. Eski Türkçe'de toz ismi yanında toz - fiilinin bulunması ilk bakışta eş-sesli isim-fiil kökleri olduğunu düşündürmektedir (bu husûs için bk. T.Tekin, Türkçe'nin Yapısı ve Eşsesli İsim-Fiil Kökleri, *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, c.5, sy. 1, Mart 1973, s. 36-46). Bir ihtimal olarak toz - fiilinin, toz isminden -ı-/-i-, - a-/-e - isimden fiil yapma ekiyle tozı-/ toza - şeklinde bir fiil yapıldığı, sonradan bunun toz - şekline geçtiği de düşünülebilir. Nitekin Zenker, Wb.'da toz - yanında tozı-, ṭoza - şekilleri de zikredilmiştir.

   toz - fiili çeşitli sözlüklerde verilen manalariyle dikkati çekmektedir: AGr. (Glossar) toz - "bitirmek, yükselmek"; US. toz - "bitirmek, çıkmak, yükselmek"; DS. toz - "yerden kaldırmak, yükseltmek"; Clauson, EDPT. toz - "toz haline gelmek"; Dîvân. toz - "tozarmak, toz yükselmek"; Radloff, Wb. toz - [(Çağ., OT., Kır.)] "1.küçük parçalara ayrılmak, toz hâline gelmek 2. (Kır.) birbirinden ayrılmak, dağılmak, yayılmak, saçılmak 3.son bulmak, eskimek"; Zenker Wb. toz - tozı -

toza - “toz hâlinde serpmek, dağılmak”; El-İdrâk. tozdı “toz koptu, kalktı”; Et-Tuhfetüʿ z-Zekiyye. toz - “toz olmak”; Şeyh Süleyman. toz - “eskimek, köhne ve fersûde olmak; devam ve mukavemet etmek” vb. gibi. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi toz - fiili başlıca şu manalara gelmektedir: 1.bitirmek, 2.çıkmak, yükselmek, kaldırmak, yükseltmek, 3.toz yükselmek, toz kalkmak, 4.toz hâline gelmek, birbirinden ayrılmak, dağılmak, yayılmak, saçılmak, 5. eskimek, köhne ve fersûde olmak. Bu manalardan birincisinin nerden geldiğini açıklamak kolay olmasa gerek. “bitirmek” manasında ayrı bir toz - fiili düşünülebilir mi? Diğer manalar ise birbiriyle ilgili görünmektedir, “eskimek” mânası, mâna kayması veya mana genişlemesi sonucu ortaya çıkmış olmalıdır (bu husûs için bk. D.Aksan, *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi,* Ankara 1971, Ank. Üniv. *DTCF* yayınları; 217, s.144-146).

toz - fiilinin genişlemiş şekilleri olarak da şunlar zikredilebilir: Dîvân. ṭożġır - “toz kalkar gibi olmak”, tozıt - “tozutmak”; Radloff, Wb. tozun - (Osm.) “toz gibi ince olan şeyler toz haline gelmek”, tozut - (Osm.) “toz kaldırmak”, tozuş - (Osm.) “birlikte toz kaldırmak, birlikte toz halinde yükselmek”, tozdur - (Çağ.) “toz kaldırmak, yükseltmek”; Şeyh Süleyman. tozutmek “toz kaldırmak, toz etmek, ber-pâ ve bünyad eylemek, yükseğe çıkarmak, husûle getirmek”.

4. örgetkey (<örge-t-key) “öğretecek” *örge - (<ögre - <ö-g-r-e-) fiili elimizdeki malzemeye göre -t - (faktitif) veya -n - (dönüşlülük) ekiyle genişlemiş olarak kullanılmaktadır: ögret-, örgen - gibi. Ayrıca Batı Türkçesi dışındaki lehçe ve şîveler bu fiillerin yer değiştirme'ye uğramış örget-, örgen - şekillerini kullanırlar. Yukarıda da belirttiğimiz gibi *örge - fili gövdesi, ö - “düşünmek” fiilinden - g ekiyle (ek için bk. *AGr.* § 95) meydana getirilmiş bir gövdedir. ö - kökü ile ilgili teşkilleri şöylece gösterebiliriz:

Bu şemadan çıkarılabilecek sonuçlar şunlardır: “1. Türkçe, bilhassa Eski Türkçe devresinden sonra, tek ünlülü köklerden uzaklaşmaya başlamıştır. (bk. Manzum Oğuznâme, not: “), 2. Bir kökten meydana getirilen gövdelerin hepsi Türkçe’de kullanılmamakta, bazı kullanılmayan gövdelerin ise daha da genişlemiş şekilleri kullanılmaktadır (* ögre - kullanılmadığı halde, örgen - ve ögret-‘in kullanılışı gibi). 3. Türkçe kelimelerin manaları ve mana değişmeleri üzerinde geniş ölçüde durmanın gerekliliği.

5. körsetkey (<*körse-t-key*) “gösterecek” *körse* - “görmek istemek” fiil gövdesinin Eski Türkçe'de körügse - (<*kör-ü-g-se-;* - ü - yardımcı ünlü, - g fiilden isim yapma eki, - se - isimden bilhassa istek ifade eden (desideratif) fiil yapma eki) olduğunu biliyoruz (meselâ bk. *AGr*. (Glossar)., US., DS., Clauson, *EDPT*., *Dîvân.* körügse - “görmek istemek”). *körügse* - fiilinin *-t* - faktitif ekiyle genişlemiş şekli olan körügset - fiiline Eski Türkçe'de rastlanmamaktadır. Fiil Eski Türkçe devresinden sonra çeşitli lehçe ve şîvelerde hece düşmesine (haplologie) uğramış olarak *körset* - “göstermek” şeklinde yaşamaktadır (me-

selâ bk. Radloff, Wb. *kürset* - (Kaz.) "göstermek"; Et-Tuhfetü'z-Zekiyye, *körset* - "göstermek" gibi). körügse - > körse - oluşunda Clauson, g sesinin düşmesini, avurt ünsüzü (lateral ünsüz) kalın ve ince l sesinin düşmesi hadisesine benzetmektedir (bk. EDPT. S. 746). Oysa Türkçe'de ġ/g sesi diftonglaşmaya müsâit ses olduğundan birçok hâllerde düşmektedir (bu husûs için bk. R.R.Arat, *Atabetü'l-hakayık*, İstanbul 1951, not: 6).

Batı Türkçesi'nde körset - fiili, k-> g - değişmesi ve yer değiştirme'ye (metathese) uğramış hâliyle (*körset-> göster-)* devam ettiği halde, Batı Türkçesi dışında her iki şekil de yaşamaktadır: Meselâ Radloff, Wb. kürset-, (Kaz.) "göstermek" küsteril - (Kaz.) "gösterilmek", köstür - (Kaçinz) "göstermek"; *El-İdrâk*. Kösterdi "gösterdi"; Şeyh Süleyman. köstermaḳ "irâe, ibraz ve izhar etmek, ayan ve nümayan eylemek, nişan dâden" v.b. gibi.

A.von Le Coq *körügse* - fiilini *kör* - "görmek" ve *ökse* - "şiddetli şekilde arzu etmek" fiillerinden meydana gelmiş birleşik bir fiil kabul etmektedir (bk. M.I,. Anmerkung: 15). Bizce bu izah doğru değildir; her şeyden önce ökse - yardımcı fiil olmadığı gibi, iki fiilin birleşmesi birinci fiilin zarf-fiil ekini alması gerekir.

6. yalġuz "yalnız". Kelime Eski Türkçe'de *yalañuz/yalıñuz*, orta hece düşmesi (syncope) ile yalñuz şekillerinde görülmektedir (bk. *AGr*. (Glossar), *US*.). Gabain, kelimenin *yālinus* şeklini de kaydetmiştir ki oldukça düşündürücüdür. Clauson, kelimeyi *yalñu:s* şeklinde tesbit etmiş, etimolojisinin belli olmadığını ve -z'li şeklinin daha sonra ortaya çıktığını bildirmiştir (bk. *EDPT*. s. 930). Bizce -z'li şekil aslî, - s'li şekil ise Eski Türkçe devresi sonunda ortaya çıkmış olmalıdır. Nitekim bazı ek ve kelime sonlarındaki - z>-s değişmesi Eski Türkçe devresinden sonraya âittir (-maz/-mez>-mas/-mes, kögüz>kögüs gibi). Dîvân.'da da kelime yalñus şeklinde yer almıştır.

yalañuz/yalıñuz kelimesinin menşei belli olmamakla beraber, kelimeyi ET. *yalañ/yalıñ* "çıplak" kelimesi ile ilgili görmekteyiz. Aynı şekilde yalañuḳ "insan" kelimesi de bununla ilgili olmalıdır: *yalañuz* < **yalañ-u-z* (-u - isimden fiil yapma eki, - z fiilden isim yapma eki), *yalañuḳ* < **yalañ-u-ḳ* (-ḳ fiilden isim yapma eki). Şüphesiz ki bu izah yeterli değildir ve mâna yönünün ayrıca ele alınması gerekmektedir.

Yine bir ihtimal olarak yalañ kelimesi ile *ḳarañġu* "karanlık" (<* ḳa-rañ-ġu Kelimenin ḳara "kara, siyah" ile ilgili olduğu muhakkaktır) kelimesi arasındaki benzerlik üzerinde durulabilir.

Bazı kök ve eklerdeki *ñg* sesinin Doğu Türkçesi'nde ġ/g, Batı Türkçesi'nde de n olduğu bilinmektedir. Bu sebeple *yalañuz/yalıñuz* kelimesi değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır: DS. yalġuz "yalnız, tek", Radloff, Wb. *yalġuz* (Tar., Çağ., OT.), *yalġus* (Kaz.), *yalġız* (Kom., Kar.), yalıñz/yalñız (Osm.), yañıs (Alt., Küer., Tel.). "yalnız, tek" (yañıs şeklinde, keltür->ketür-, oltur->otur - misâllerinde olduğu gibi l sesi düşmüştür): Şeyh Süleyman: yalġuz yalıñguz "yalnız, ârî, sâde, tenha, tek"; Et-Tuhfetü'z-Zekiyye: *yalıñgız, yalıġız* "yalnız"; *El-İdrâk*: yalañuz "yalnız"; *İbnü Mühennâ*: yalnız "tek" v.b. gibi.

7. aştum (< aş-tu-m) "aştım". Görülen geçmiş zaman eki ünlüsünün yuvarlak oluşu, bir imlâ hususiyeti değilse, bir ağız husûsiyetidir. Eğer dudak ünsüzü m tesiriyle yuvarlaklaştığını kabul edersek, aynı duruma şiirde yer alan keçtim, içtim, şaştım, ḳaçtım, taştım, açtım, saçtım gibi şekillerde de rastlamamız gerekirdi.
8. örkülmedim (< örkül-me-di-m) "dolanmadım, dönmedim". örkül - şeklinde okuduğumuz fiil, Radloff, Wb. ürkül - [(Çağ.)] "kendi etrafında dönmek, dolanmak"; Şeyh Süleyman. örkül - ("dört dolaşmak, deveran, cevelan etmek, münkalib olmak, dönmek"; *ÖGr.* (Glossar). örgül - "dönmek" şekillerinde tesbit edilmiştir. Fiilin yapısı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla beraber, ör - "örmek" ile ilgili olduğunu sanıyoruz. Bu takdirde örkül - < ör-ü-k-ü-l - (-ü - yardımcı ünlü, - k fiilden isim yapma eki, (bk. *AGr.* § 85), - l - fiilden fiil yapma (pasiflik-meçhulluk eki); örgül-<ör-gü-l - (-gü fiilden isim yapma eki, - l - isimden fiil yapma eki (bk. *AGr.* § 88) şekillerinde düşünülebilir.
9. çomdum (<çom-du-m) "daldım". Metinde, deryâ çom - "deryaya dalmak" şeklinde kullanılmıştır. Eski Türkçe'de fiilin kalın sırada olduğu aldığı eklerden anlaşılmaktadır. Daha sonra baştaki ç - ünsüzü tesiriyle çöm - şekli ortaya çıkmıştır. Çeşitli lehçe ve şîvelerde her iki şekil de görülmektedir (bk. Clauson, *EDPT*. s. 422). Türkçe'de ç, s, ş, y gibi inceltici ünsüzler tesiriyle bazı kalın sıradaki kelimelerin ince sıraya, başka sebeplerle de bazı ince sıradaki kelimelerin kalın sıraya

geçtikleri bilinmektedir (bu husus için bk. Manzum Oğuznâme, not: 10). çim - "çimmek, yüzmek, suya batıp çıkmak vb. gibi" fiili de çom-/çöm-'nin bir varyantı olmalıdır.

10. yazuḳ (< yaz-uḳ) "günah, suç" yaz - "kusur, hata etmek, şaşmak, yanılmak, yolunu kaybetmek, yoldan çıkmak, azmak, unutmak, günah işlemek vb. gibi" (bk. *AGr.* (Glossar), DS., US., Clauson, *EDPT.*, *Dîvân.*, Radloff, Wb.) fiilinden -uḳ/ük eki ile teşkil edilen yazuḳ "günah, suç" kelimesi Eski Türkçe'den beri çeşitli lehçe ve şîvelerde bazı değişikliklerle yaşamaktadır. Teşkil ekinin -uḳ oluşu, düz ünlülü fiil köküne gelişinden bellidir. Eğer teşkil eki -ḳ olsaydı, Eski Türkçe'den beri yardımcı üwwnlüler düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlı olduğu için, kelimenin yazıḳ şeklinde olması gerekirdi.

    yaz - fiilinin y protezsiz şekli olan az - "azmak, şaşırmak, yanılmak, yoldan çıkmak, yolunu, yönünü kaybetmek" fiili de Eski Türkçe'den beri yaz - ile birlikte yaşamaktadır.

    yazuḳ kelimesi bugün Türkiye Türkçesi'nde düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanarak yazıḳ şekline geçtiği gibi, mana bakımından yerini günah kelimesine terk etmiş ve "acıma, esef" ifade eden bir söz olarak kullanılmaktadır: yazık! ne yazık! kullanışlarında olduğu gibi. Anadolu ağızlarından Diyarbakır ağzında yazık kelimesi "acıma, merhamet" manasında yaygın şekilde kullanılmaktadır: yazığı gel - "acımak, merhamet duymak" gibi.

11. salmaslıḳ (< sal-mas-lıḳ) "salmamak, uzatmamak". Metinde: ve yurun loḳmage ḳol salmaslıḳ "ve bir parça lokmaya el uzatmamak". -mas/-mes (<-maz/-mez) isim-fiil ekiyle teşkil edilen isim-fiiller, teşkil ekleri ile genişletilmeye pek elverişli olmamakla beraber, gerek Doğu Türkçesi'nde, gerekse Batı Türkçesi'nde nadir olarak -lıḳ/-lik isimden isim yapma, veya -la-/-le - isimden fiil yapma ekleri ile genişletildikleri de görülür. Bilhassa -lıḳ/-lük ekiyle genişletilen şekiller mücerret hareket ismi manası taşırlar (fazla bilgi için bk. K.Eraslan, Eski Türkçe'de İsim-fiiller (Partisipler), İstanbul 1974, s.114-115, Edebiyat Fakültesi Doçentlik Tezi).

12. bol (< bu+ol) "bu" Eski Türkçe devresinden sonra ortaya çıkan bol ve paraleli şol şekli, daha ziyade Batı Türkçesi dışında kalan lehçe ve şîvelerde kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi devresinde şol şekli

kullanılmış, Osmanlıca'nın sonlarına doğru da kullanılıştan düşmüştür (benzeri teşkiller için bk. *Manzum Oğuznâme*, not: 7).

13. yarı "yardım". Daha önce yazdığımız bir notta, kelimenin menşei ve yapısı hakkında kesin bir şey söylenemeyeceği, Farsça yārī kelimesi ile ilgili olabileceği belirtilmişti (bk. Manzum Oğuznâme, not: 80). Kelimenin büyük bir ihtimalle Türkçe olabileceği düşünülerek bu notta yeniden ele alındı.

    Uygur metinlerinde yarı kelimesine rastlanmamakla beraber büyük bir ihtimalle bunun -lıġ/-lig isimden isim yapma eki ile genişlemiş şekli olan yarlıġ (yarı-lıġ) "fakir, muhtaç, yoksul, sefil" (bk. *AGr.* (Glossar)., Clauson, *EDPT.*, *US.*, *DS.*) kelimesi yer almaktadır. Yarı kelimesi Karahanlı Türkçesi (bk. KB. 618; AH. Yarı "yardım") ile modern lehçelerde görülmektedir.

    Kelime, ilk bakışta *yar - gibi bir fiilden -ı/-i zarf-fiil ekiyle teşkil edilmiş bir isim olduğunu düşündürmektedir. Türkçe'de bilhassa edatların bu şekilde meydana geldiği bilinmektedir (bk. N.Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul 1971). Kelimenin menşei ve yapısı hakkındaki tereddüdü Clauson da belirtmiştir (bk. *EDPT. s.*967). Doerfer ise yarlıġ "fakir" kelimesi ile yarsı - (<yar-sı-) "tiksinmek, iğrenmek" kelimesini yar "salya, tükürük" kelimesi ile ilgili görmektedir (bk. *TMEN.* IV, 158). Eski Anadolu Türkçesinde yarı kelimesi ile ilgisi şübhe götürmeyen yardım ve yardın şekilleri kullanılmıştır (bk. *TTS.* s.VI). Türkiye Türkçesi bugün bunlardan yardım şeklini devam ettirmektedir. Bu iki kelime *yar - ile ilgili ise teşekkülleri şöyle olmalıdır: yardım<yar-ı-t-ı-m, yardın< yar-ı-t-ı-n (-ı-'lar yardımcı ünlü, - t - fiilden fiil yapma (faktitif) eki, - m ve -n fiilden isim yapma ekleri). Kelimenin *El-İdrâk*'de yarlu (< yarı-lu veya yar-ı-l-u) "miskin" şekillerinin bulunuşu tereddüdümüzü kuvvetlendirmektedir. Bununla beraber Batı Türkçesi'nin tesiri ile yarlıġ > yarlu/yarlı olabileceği düşünülebilir.

14. sıġmas "sığmaz, sığınmaz". Kelime şu cümlede geçmektedir: Ve yene ṣūfī dünyā ve āḫiretde anıñg himmetiġa sıġmas, barça behiştniñg ni'metleri közige körünmes. "ve yine sūfi dünya ve ahrette onun himmetine sığınmaz ve cennetin nimetleri gözüne görünmez." Fiil için bk. Dîvân. sıġ - "sığmak, tesir etmek, dokunmak, koymak"; Şeyh

Süleyman. sıġ-“meşmul olmak, muhtevi olmak, sığmak, güncâyiş”. Bilhassa Şeyh Süleyman'daki manaları göz önüne alarak, fiili tercümede “sığınmaz” şeklinde karşıladık.

15. savuḳ “soğuḳ”. Kelimenin -ġ->-v - değişmesi ile soġıḳ> soġuḳ> savuḳ, ayrıca da soġıḳ <soġı-ḳ olduğu malûmdur. Doğu Türkçesi daha ziyade ilk hecedeki yuvarlak ünlüyü düzleştirerek savuḳ, savuġ şekillerini, Batı Türkçesi ise yazı dilinde soğuḳ, ağızlarda ise sovuḳ, souḳ, savuḳ şekillerini kullanır (kelimenin çeşitli lehçe ve şîvelerdeki durumu için bk. Clauson, EDPT. s.808; Radloff, Wb. c.IV, s. 233, 516, 517. Ayrıca bk. W.Bang-G.R. Rahmeti, *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul 1936, not: 238).

16. Metinde Şeyḫu'l-meşāyıḫ ḳaddesaʿllāhu taʿālā ervāḥehu yazılmış. Kasdedilen bir kişi olduğuna göre, ibarenin Şeyḫuʿl-meşāyıḫ ḳaddesaʿllāhu taʿālā rūḥahu olması gerekir.

17. aldıda “önünde, huzûrunda, nezdinde, katında”. ald kelimesi Çağatayca ve Özbekçe gibi modern lehçelerde iyelik eki ve verme, bulunma veya çıkma hali eklerinden biri ile kullanılmaktadır: aldıġa, adlıda, aldıdın gibi.

    Kelimenin yapısını ve teşekkülünün anlamak için yer ve yön gösteren benzer kelimeleri göz önüne almak gerekir. Eski Türkçe'de kullanılan bu kelimeler şunlardır: al “yan, alt taraf”, bundan -dın/-din, - tın/-tin; - dun/-dün, - tun/-tün eki ile genişlemiş olan altın “alt, alt taraf, altta, altında, aşağı” (ek için bk. T.Tekin, *OGr.*s.152); as kökünden -ra/-re yön eki ile genişleyen asra “altta, aşağıda” (ek için bk. AGr. §187; *OGr.* s.135); *üs/*üz kökünden -a/-e verme hali eki ile genişleyen üze “yukarı, yukarıda, üstünde” (ek için bk. *AGr.* §180; *OGr.* s.103); -dın/-din, - tın/-tin;-dun/-dün, - tun/-tün eki ile genişleyen üsk (<* üs-k) “ön” ile, - tın/-tin ekinin -t sesini bünyesine alan veya altın, üstün kelimelerinin yanlış bölünmeleri sonucu (altın<al-tın yerine al-tın<alt-ı-n ve üstün < üs-tün yerine üstün<üst-ü-n; - ı-, - ü - yardımcı ünlü, - n vasıta hali eki telâkki edilerek) meydana gelen alt ve üst (bu husûs için ayrıca bk. Clauson, *EDPT.* s.130, 242). Daha sonra bu gruba Orta Türkçe'den sonra kullanılış sahasına giren ve aynı şekilde teşekkül eden ast “alt, alt kısım” kelimesi dahil olur. ast kelimesi de iyelik ve hal ekleri ile kullanılmaktadır. ald kelimesinin teşekkülü de

bu yolla olmalıdır. Esasen Türkçe'de bu şekilde bünye değişikliğine uğrayan pek çok kelime mevcuttur. ald < al-d olduğuna göre, - d sesi için şunlar söylenebilir: İyelik ve hal ekleri ile kullanılan al kelimesi ikizleşme sonucu allıġa, allıda şekline girer (Çağatayca'da olduğu gibi) ve bu şekillerde iyelik ve hal eklerinin ayrılması ile kök all olarak kalır ve - ll>-ld değişmesi ile ald şekli ortaya çıkar. Türkçe'nin bazı lehçe ve şîvelerinde, meselâ Kazakça'da - l>-d değişmesi geniş ölçüde görülmektedir. -ld seslerinin yan yana bulunuşu Türkçe için normal bir şeydir. Göktürk alfabesi de bu sesler için ayrı bir işaret kullanmıştır.

18. nẹmerse "şey, herhangi bir şey". Metinde: Faḳrdın pākīze nẹmerse bolmas "Fakrdan temiz bir şey yoktur."Kelimenin nẹmerse < nẹ + me+erse olduğu bilinmektedir. Ne soru kelimesi Eski Türkçe'den beri birçok edatlarla birleşmiş olarak da kullanılır (bk. Clauson, *EDPT*. s.774-777; *Manzum Oğuznâme*, not: 7). ne kelimesinin birleştiği edatlardan biri de ma/me kuvvetlendirme edatıdır (Gabain, ma/me edatını yme<yim-e ile ilgili görmektedir, bk. *AGr.*§ 291, 352). Bu şekilde teşekkül eden neme kelimesinin Eski Türkçe'den sonra birlikte kullanıldığı erse (< er-se) ile de birleştiği görülür: neme +erse > nemerse. Batı Türkçesi dışında kalan yazı dillerinde nẹme, nse (< ne + erse) ile nẹmerse'nin birlikte kullanıldığı dikkati çeker. Oğuz-Kıpçak Türkçesi'nde de mahiyeti açık olmayan netse "nesne" (bk. Kisâʿî, Kitâbu Bedʿiʿd-dünyâ ve Kısâsiʿl-enbiyâ, Ayasofya Ktp. 3354) şekli görülmektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan nesne (<ne +erse+ne) kelimesi de aynı şekilde teşekkül etmiştir.

Kısaltmalar ve Bibliyografya

A.	Arapça
Alm.	Almanca
Alt.	Altay Türkçesi
Çağ.	Çağatayca Kom.
ET.	Eski Türkçe
F.	Farsça
Fr.	Fransızca
İng.	İngilizce
K.	Kur'ân-ı Kerîm
Kar.	Karaim Türkçesi
Kaç.	Kaçinz ağzı
Kaz.	Kazakça
Kır.	Kırgızca
Koman	Türkçesi
Küer.	Küer Türkçesi
Osm.	Osmanlıca
OT.	Orta Türkçe
T.	Türkçe
Tar.	Tarançı Türkçesi
Tel.	Teleüt Türkçesi

AGr. A. Von Gabain, *Alttürkische Grammatik*, Leipzig 1950 (2. Baskı)

AH. Edîb Ahmed b. Mahmud Yüknekî, *Atabetü'l-hakayık* (Yayınlayan Reşid Rahmeti Arat, İstanbul 1951, T.D.K. yayınlarından, C.II. 32)

An. İnd. W. Bang - A. Von Gabain, *Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der türkishen Turfan-Texte*, Berlin 1931

Az.T. Muharrem Ergin, *Azeri Türkçesi,* İstanbul 1971, İst. Üniv. Ed. Fak.Yayınları, no: 1633

Chag. Man.	Janos Eckmann, *Chagatay Manual* Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, Volume 60, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1966
Clauson, EDPT.	Sir Gerard Caluson, *An Etynological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972
Dîvân	Kaşgarlı Mahmud, *Divanü Lugat-it-Türk* (Yayınlayan: Besim Atalay, c.I-III, Ankara 1938-1941; Dizin, Ankara 1943
Doerfer, TMEN.	Gerhard Doerfer, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen*, c. I-IV, Wiesbaden 1969-1975
DS.	*Drevnetyurkskih Slovar*, Akademiya Nauk CCCP, Institut Yazıkovnaniya, Leningrad 1969
El-İdrâk.	Abû Hayyân, *Kitâb al-İdrâk li-Lisân al-Atrâk* (Yayınlayan: Ahmet Caferoğlu, İstanbul 1931)
Et-Tuhfetü'z-Zekiyye.	*Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fil-lûgat-it-Türkiyye* (Yayınlayan: Besim Atalay, İstanbul 1945, T.D.K. yayınlarından)
İbnü Mühennâ.	*İbnü Mühennâ Lûgatı* (Yayınlayan: Aptullah Battal, İstanbul, 1934)
KB.	Yûsuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig* (Yayınlayan: Reşid Rahmeti Arat, I Metin, İstanbul 1947, Türk Tarih Kurumu yayınlarından)
	Manzum Oğuznâme Kemal Eraslan, *Manzum Oğuznâme* , TM. c. XVIII, İstanbul 1976, s. 169-236
M.I	A. Von Le Coq, *Türkische Manichaica aus Chotscho* I, Berlin 1912 (Aus den Anfang zu den Abhandlungen der Königl. Preuss. Akademie der Wissenschaften 1911)
Nesâyim.	Kemal Eraslan, Alî Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-muhabbe min şemâyimi'l-fütüvve*-Metin ve Dil Hususiyetleri-İstanbul 1969 (Ed. Fak. Doktora Tezi)
Ork. Gr.	Talat Tekin, *A Grammar of Orkhon Turkic*, Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, Volume 69, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1968
ÖGr.	A.von Gabain, *Özbekische Grammatik*, Leipzig und Wien 1945

Radloff, Wb.	Wilhelm Radloff, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte,* c. I-IV, Mouton and Co., The Hague, The Netherlands 1960
Şeyh Süleyman.	Şeyh Süleyman Efendi-i Buharî, *Lugat-i Çağatay ve Türkî-i Osmanî* İstanbul 1298
TDAY. Belleten	*Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*
TDB.	Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1972,
TDED.	*Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*
TM.	*Türkiyat Mecmuası*
TTS.	Tanıklariyle *Tarama Sözlüğü*, c. I-VI, Ankara 1963-1972
US.	Ahmet Caferoğlu, *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul 1968, T.D.K. yayınları, sayı: 250
Zenker, Wb.	Julius Theodor Zenker, *Türkisch-arabisch, persisches Handwörterbuch*, Leipzig 1866

Makale içinde zikredilenler dışında faydalanılan eserler:

Abdullah Develioğlu, *Gülzar-i Sofiyye* (Kaside-i Taiyye Şerhi), İstanbul 1961

Abdülbâki Gölpınarlı, *Yunus Emre, Risâlet al-Nushiyye ve Dîvân*, İstanbul 1945 (Açıklamalar kısmı)

Abdülbâki Gölpınarlı, *Tasavvuf'tan dilimize geçen deyimler ve atasözleri*, İstanbul 1977

A.Mertol Tulum, Sinan Paşa, *Tazarru'nâme,* İstanbul 1971, MEB. Yayınlarından (Notlar ve açıklamalar kısmı)

el-Kuşeyrî, *Risâle I*, (Çeviren: Tahsin Yazıcı, İstanbul 1966, MEB. Yayınlarından, Şark-İslam klasikleri: 40)

Hucvîrî (Alî b. Osmân el-Cullâbî el-Hucvîrî), *Keşfü'l-mahcûb* (Yayınlayan: Reynold A. Nicholson, London 1976)

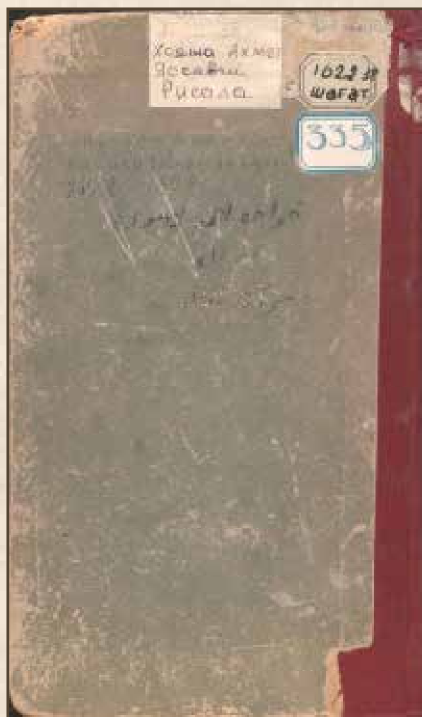
Seyyid Ca'fer-i Seccâdî, *Ferheng-i Lugât ve Istılâhat ve Ta'bîrât-i İrfânî*, Tahran 1350.

Minyatür:
Cihangir Aşurov,
Ahmed Yesevî, Zikir

Fakr-nâme
Tıpkı Basım

(Almatı Milli Kütüphane Nüshası)

19

جبروت بولغای ای درویش بو تورت مقامنی بیلماک عمل قیلماک

انینگدک شیخ لازم کامل شیخ لار بو تورت اول مقام ملکوت دوم مقام

لاهوت سیوم مقام ناسوت چهارم مقام جبروت مقام جبروت

شریعت مقام ملکوت طریقت مقام لاهوت معرفت مقام

ناسوت حقیقت بو تورت تمت الرسالة الشریف حضرت سلطان

خواجه احمد یسوی قدس الله روحه علیه الرضوان رحمة الله علیه

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله السمیع العلیم سبحان الله الخالق الحکیم ملک السموات و

الارض ان الله بکل شیء علیم اما بلکیل کیم بو کتاب تصنیف جمیع فقرا

تصنیف کیم معرفت عالم ارلار شیخ لار سالار یدیلر و تقی معرفت شیخ

لار اقوالی بیان دور و تقی بو کتاب نینگ مرآت العقل آت بیردیلر

یعنی بو کتاب کل لار شیخ آینه سی دیک کیم [illegible]

اوزدنی [illegible] آینه ده کورار [illegible] اننگ کورار

یعنی رسول علیه السلام غاریف ایردی ولار شریعت سوزلاری ایرور

طریقت فعللاری ایردی حقیقت حاللاری ایردی

درویشلیق مرتبه سی تورت تورور اول جواب عاجزلیق توقیما

سیاهی کیمک لازم تورور خرقه کیمکلیک تورتور صبر و قناعت

لازم تورور شکر لازم تورور رفق کیل تورتور جواب مردلیق حضرت علی

قالدی سیاهلیق حضرت سلیمان پیغمبر علیه السلام دین قالدی خرقه

کیمکلیک یحیی علیه السلام دین قالدی صبر و رضا ایوب علیه السلام

قالدی ای درویش بیل مقام درویش مقام تورتور اولوغ در

قیامت کونی امنّا و صدقنا بو نعلاینه امیر المؤمنین حسن حسین چهار

یارلارنینک الدیده حاللاری کیم بو نعلای ای درویش بیر

عشقی کیم تبدیل بیر حالی کیم بو ربانه کیم قلیب سوز مقامت حاصل

دولت دنیا و عقبی انکا بیر بولغای حیات جاوید انکا

داریغ قیلماسا تضیع جفنی دوزخ کوروب ...

١١

خدمتش بولماق و نی اجازت بیر پیر سوزلاماق و شیخ برلان

تحقیق بولماق و الله صبر قیلماق و خاص عام نینک خدمتین قیلماق

و نفسینی اولتورماق و سماع حبینی ترک قیلماق ای شیخ فقیر حق

پاکیزه طالب بولماس ای شیخ فقیر نیچه عزت لار طورور

عزت آچ بولماق لیق بولتورور اگر آچ بولسه طهارتده پاکیزه و ذکری

حق گوی لطیفیدین کیتماس و اگر توق بولسه ضعیف و زار زبیدا بولور

و فقیر لیق مقامی سکیز بولتورور اول توبه لار و ریاضت و محبت

بولادور صبر بولتورور شکر دور رضا بولتورور زهد بولتورور ریاضت بولتورور

توبه حضرت آدم علیه السلام دین قالدی عبادت حضرت ادریس

علیه السلام دین و ذکری حضرت داود علیه السلام دین قالدی

و ذکر صبر ایوب علیه السلام دین قالدی و ذکر رضا حضرت موسی علیه السلام

دین قالدی و ذکر زاهدلیق حضرت عیسی علیه السلام دین قالدی

و ذکر عاشقلیق حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم دین قالدی

سلطان لیغنی تابقای شیخ منصور حلاج اینکدلار عشقیلیق
دیدار حق تعالی نی کورور و هر کیشی کوزی کورمه دی نقلی کاسیر حقیقتی ایدور
فقیرلیق نشیبار همتلیق بولور هر کیمکا کیلیب قونوبدور اول
کیشی عرش نی کاه بر و اولقیلدی تا لا مکان بارکه ... ایرور یعنی
لار و اجماع امت لار قول مدینداغ ایرور فقیرلیق
حق تعالی نینک باغی وصلی بولورور و درختی بولورور اول درخت
نینک بوتاغی عقل بولورور ریشه سی هدایت بولور میوه سی
خیر سخاوت بولورور سایه سی قناعت بولورور انینک بوی شوق
بولورور انینک برکی عشق بولورور هر کیمکا عشق بولسه عمل صالح
قیلدی و ذکر مدد صحبتی بولدی صحبت جود الله نینک ... هر کیمکا بوی
کیلدی ... لار حضرت بولدی و هر کیم سایه سیدا ...
اکر آفات حقیقت انکا بولدی ...
... آدابی ... بولور ... تا ایتمک ...

...

10

الله تعالی رحمه ایتیبدورلار فقیرلیق برله بابا تورور اول ادریا

بابا ماچین تورور انینگ بابا ... گوزکا تورور حضرت

رسول صلی الله علیه وسلم و آله سید الطایفه جنید بغداد

ی رحمة الله علیه ایتیبدورلار فقیرلیق بر نشته ایرور سید احمد کبیری

ایتیبدور فقیرلیق خداوندایرور هر کیمگا اول انینگ ...

... کمال عشق تپار شیخ احمد ایتیبدور فقیرلیق تاج دولت

تورور هر کیم کیمگا کیدی ایکی جهان‌ده سلطان بولدی شیخ ...

بلخ ایتیبدور فقیرلیق بر اوت تورور هر کیم انینگ کوزلکاکه توشتی

وجودی ... بولدی شیخ احمد جامی ایتیبدورلار فقیرلیق بر ...

تورور هر کیشی ... تا قیامت ... بولدی شیخ

قطب الدین حیدر ایتیبدور فقیرلیق بر حضرت خداوندایرور هر کیمگا

تیکسا ایکی جهان‌ده مراد حاصل بولور حضرت عبد الله عبیدی ایتیبدور

فقیرلیق بر هدایت دنیا تورور هر کیمگا ... والله

قیلماغای قیامت دین اندیشه قیلماغای وجود فقیرلیکا باقماغای
تا ملک غفار ذو الجلال انکا نظر قیلمغونچه بیله صوفی و یکانه بولمغونچه
روز یعنی صوفی اول دورکیم بر صفا اوییدین صاف بولسه ظاهری
نفس شهوت دین صاف بولسه باطنی آفاق دین صاف بولسه آرایشی
دنیا دین صاف بولسه اندیشه سی صاف بولسه باطنی [illegible]
کوزی جهان دین دوخته بولسه [illegible] افروخته بولسه بو اول مقام
بیکلر بو مقام اولدی ای درویش هر بر مقام بر پیغمبر مقام ایرور
اول حضرت آدم علیه السلام دور آخری حضرت محمد مصطفی
صلی الله علیه و سلم دور دور حضرت سلطان المشایخ خواجه احمد یسوی
رحمة الله علیه و سلم ایدیلار تیمیش علم بیلمکونچه و [illegible] مقام [illegible]
[illegible] هر کیم شیخ مقام دعوی قیلسه اول [illegible] شیخ
سری سقطی رحمة الله علیه ایدیلار فقیرلیغ [illegible]
لور دور [illegible] شیخ المشایخ رحمة الله [illegible]

ترکیم

9

... ی علم الیقین و عین الیقین مقامینی بیلایب و ادراک قوی
یانه یتی طبق زمینی تا تحت الثریغچه کورگای و جمیع
بیلگای و حق الیقین کوزی بیلان یانه مخلوقات و مصنوعات
دین عجیب بیجون و چیگونه دیدارینی کورگای و معرفت ذوقینی
تاتیق کوزی ... ... شه صوفی بولسه دنیا آخرت نینک
بیغ کا باقماس بر ... نینک بیغیغ کوزلیکا کورونماس و صوفی خدا
نینک ذکری ... ... بولسه ... کراک کم ... حق نینک
... ... کراک ... ... بر ... کراک صوفی
... صوفی ... کورده یانیغای لار و پل صراط یانیغای لار و بهشت
ده یانیغای لار حضرت حق تعالی نینک ... بیشنده یانیغلار
... ... صوفی ... ای یار خدا ... معاصی لارینی ...
... دنیا نینک سوزنی حق تعالی ... قیلغای ... صوفی یا حضرت
حق تعالی دین ... ...

قرآن ودن بولسون و اگر طعام ییه و لباس کییه نیت عبادت بیرله

بولسون و اهل محبت دنیا اوزنگا ذکر قیلماسون و بنه خواص

برله بولسون صوفی هر کیچه نماز تهجد نی ترک قیلماسون خوف و رجا ایچیده

بولسون و اگر صوفی کا عشق نی خلق کا ظاهر قیلماسه ریا او جورین تیلیب

یل لیق کا عشق نی رزه طعام کا سبب نفسی او حرص شکر بر وجه

کا نفسی لیقته لو لماغای و صوفی راحت لیق غه قدم قویماسا اگر دا

راحت سوزلاماسه کر اوگی لفظ سوزلامسه دین توبه قیلسه اگر زیرا که

کونگل تیلیکا خبر برور صوفی تیلینی نفسی کوید ورنه فنا بولسه

اگر و دنیا دین سوزلاماسه حق تعالی نینک ذکری برله بولسون

و بنه صوفی تعالی حق تعالی نی تابعای و اگر او تقوی بار حقیقت

کورگای و اگر سوفی بار قیب حقیقت کورگای و اگر توکل بار قیب حقیقت

کورگای و اگر قیبی بار تعب حقیقت کورگای اگر انکساری بار قیب حقیق

ذ کورگای و اگر دلتوب ضمانی کورگای نت ببه ملکوتی بیردین

قلب اگر الا بقدر ضرورة مشغول بولسه گناهکار بولور اگر شیخ

صوفی دنیا نعمتینی یغماق حرص قیلسه صوفی ایکی ... ادبار

بولسه ... مشغول بولسه ... حکمت ... صبر قیلسه صوفی توره

شیخلیق مقام مجاهده بولور اهل دنیا جهد قیلسه یعنی ...

... بولور اگر صوفی ... آه واه

... صبر قیلور اگر شیخ نفسی نعمت ... وآرزو ...

نفسینی ... گناهکار بولور شیخ صوفی توبه ... آگر

... صبر قیلسه ... اختیار قیلماغای تواضع

... مقام شریعت ده بولور و ... مقام طریقت

... معرفت ده بولور ... یعنی ...

... خلق ...

... خلق ... شیخ

...

مرتبه ختم قرآن قیلدیم یتمش مرتبه حضرت رسول صلی الله علیه وسلم نی
توشومده کوردوم مبارک یوزلاری بیرله اول قرب مقامنی منکا بو
یوردیلار تا عمل قیلدیم حضرت واجب تعالی غه یتیشتیم دیب
اسعیلار اول قرب مقام اونی مقام شریعت ده
تورتور اونی مقام طریقت ده تورتور اونی حقیقت ده تورتور
اون مقام معرفت ده تورتور هر شیخ دیر صوفی لار قرق مقامنی
بیلمیسه صوفی لیق و شیخ لیق دعواسین قیلسه بولماغای دور شیخ لار
یوللاری نعمتی نه تمام ریسالار اشارت قیلیب اگر اوز نعمتی
نعمتی لارنی و جنتی کا تمام ریسالار یوزلاری کا اشارت قیلیب اگر
محبت شیخ لاری اوزلاری احتساب اعتبار قیلیب اگر شیخ صوفی
خلوه ده بولسه حق تعالی نینک ذکری بیرلا مشغول بولسه اگر خلق ارا سیده
بولسه شریعت فرمان بیرلا ایش قیلیب اگر دیر وقتی که دیر
مانده بولسه انینک نیکه سیده صبر قیلیب اگر شیخ صوفی لار

7

بولور توقوزنچی بولور ایمانی بولور سکزنچی روزه طوتار بولور یتینچی

فقر اهلی اول بولور پاک جانی اولوغی بولور صدقه بولور

بولور قبلیغی توبه قیلادورغان بولور یازوق ایکینچی بولور

بولور جبر اولوغی بولور توقوزی انکلار بولور شیمانی اوچونچی

بولور یاری دنیا تعالی حق ارتینچی بولور زارلیق تورتینچی

مشغول ذکر خدا تعالی سکزنچی بولور یاتماق بولالادور بشینچی

بولور قاچیا ذکر اولوغی بولور تفکر ذکر التینچی بولور بولماق

عقل بولور عدل بولور حکمت فقر بولور اعتقادی

بولور بسیارلیق بولور راحت بولور عزت بولور حیا بولور حلم بولور

رحمة الله شهاب الدین شیخ حضرت بولور تسلیم بولور امانت

علیه ایلار ... شرایط توفیق ... کیم ... کرک تا اغاتیم

صوفی ... سلطان احمد رحمة الله علیه ایلار تمسک اوچ

بیعت کردوم قرق فقرلیق بولدوم ... قیلدیم

اول مقام تورور و فرق مرتبه تورور اصل اول مقام قناعت
تورور کیم القناعة کنز لا یفنی یعنی قناعت تکنمیده دورور کیم هر کیم
نکا نفس غالب بولسا بایده هیچ بولوق تورور او لوم وقتیده منقطع
بولور ایکنجی مقام فقیر تورور بلاغه تحمل قیلماق دورور اوچونجی مقام
فقیر کرفتارلیق تورور بنده لیک تورور تورتونجی مقام فقیر
صبر تورور ایوب پیغمبرغه لایق دک تولغان بشینجی مقام فقیر
حسرت تورور آلتینجی مقام فقیر ریاضت تورور یتینجی مقام فقیر
آطلیق تورور سکزنجی مقام فقیر حلالیت تورور توقوزنجی مقام
فقیر دل خسته لیک تورور اونونجی مقام فقیر حضرت رب
العزت تورور و اون تورت فقیر تخم تورت اون تورت صدقدانکی
تورت صبر حضرت رسول صلی الله علیه وسلم ایدیلار الصبر کنز من کنوز
الجنة یعنی صبر بهشت نینک خزینه لاریدین تورور اوچونجی تورت شکر
تورور تورتونجی تورت ذکر تورور بشینجی تورور ذکر تورور التینجی تورت

6

ودین قطب اقطاب مشایخ لار اول صورت بابینه مختلف بولدیلار

تورت یارلار حضرت علی رضی الله عنه ایدیلار که ایدیلر حضرت رسول

صلی الله علیه وسلم اول کیچه معراج دین کیلدیلار بشارت لار بیلان بیزنی

توریشی کوردوم اونینک ایکی منکیب عالم اعلی لار دین روشن راق

کوردوم من ایدیم یا حبیب الله بو کون یوز و بینکز ده نور کوردوم

کونده کی دین کوکون آرتوق راق کوردوم حضرت رسول صلی الله

علیه وسلم ایدیلار اول کیچه که معراج ده رب العالمین حضرتیده

فقرلیق صورتینی کوردوم عشق شرابی ایدی بیر جرعه نوش قیلیم دیدی

رضی الله عنه ایدیلار یا رسول الله منکا هم آز بیر قیلیم

عشق شرابیدین منکا بیرینکیز حضرت رسول صلی الله علیه وسلم عشق

شرابیدین جرعه بیردیلار بیحال بولدوم و بیهوش بولدوم نه بو

تیمکا کیلدیم هم ... حضرت کا معاینه ... ایدیم ... منکا هم

... حضرت رسول علیه السلام ایدیلار یا علی فقرلیق مقامیده

معراج کیجه سی حق تعالی نینگ فرمانی بیرله جبرئیل علیه السلام براق کلتوردی

تمام طبقه آسمانغه الیب چیقتی تنگری عز و جل قدرتی بیرله عجایب

و غرایب لارنی کوردوم حضرت رب العالمین سلام قیلدی حضرت

رب الارباب دین ندا کیلدی یا سید المرسلین نه قاری نظر قیل رسول

صلی الله علیه وسلم نظر قیلدی عجایب صورت لارنی کوردی کورار منکه حضرت

پیر کورکانی عشقی الله حیران بولوب [illegible] بیلارینه [illegible]

ایردیلار یا رب اول نه صورت دور دیدیم کوردوم [illegible] کیتم دیدار

رب العزت دین خطاب کیلدی یا سید المرسلین اول صورت فقیر

لیق صورتی دور اول [illegible] فقر دول

تجرید اول و تفرید بولوب [illegible] کمال [illegible]

ریاضتغه مشغول [illegible] دیدار [illegible] کوردی [illegible]

دیدار [illegible] غیر حق [illegible] فقیر لیق صورتی [illegible] ایردی

کوکدین [illegible] فقیر صورتی کوردوم [illegible] حضرت رب العزت

درویشلیک نی قبول قیلماق اوچونچی تحمل قیلماق جفالارغه تورت

ونچی رزق حلال طلب قیلماق بیشینچی معرفت تیلماق آلتینچی شریعت

نی وطریقت نی برپا توتماق یتینچی ترک دنیا قیلماق سکزینچی اوزنی وجوده

مقامینی بیلماک توقوزنچی حقیقت اسرارینی بیلماک اونونچی فقیرلیک کیم حضرت قیلماق

فاطمه‌گه رسول علیه السلام ایتیب دورورلار الصبر مفتاح الفرج اوّل

ایرانلیق حقیقت ده دورور ایکنچی خاک راه بولماق وتحمل تاپتی

تاپماق ونعمت‌گه شکر قیلماق ایسالماق بلکه هر خیریکه قناعت قیلماق دور

داودنی نعمت‌نی بسیبه راه قیلماق ... الّا الکریم

توبه قیلماق وغفلتلیق شکر قیلماق توبه قیلماق و پیرسیدوک

قیلماق و پیر ... شریعت وطریقت وحقیقت مقامینی

بیلماک ... مشایخ ...

عمل قیلماق و شیخ حسن بصری رحمة الله علیه روایت قیلورلار کیم

رسول صلی الله علیه وسلم دین حضرت علی رضی الله عنه کا ...

ایکی اون مقام کیم شریعتده دورور اوّل ایمان کیلتورماک
ایکنچی علم ننک بیلیکا ایلتجی نماز ادا قیلماق اوچونچی روزه
توتماق تورتونچی زکوة برماک بیشنچی مکه طوافی قیلماق آلتنچی
مولا سوزلماک و طلب علم قیلماق یتینچی حضرت رسول صلی الله
علیه وسلم ننک سنتلارینی بجا قیلماق سکزنچی امر معروف قیلماق
توقوزنچی نهی منکردین یراق بولماق اونونچی مشایخ لارننک سوزو
کیمده بولماق ایکی اون مقام طریقتده دورور اوّل توبه
بولماق قدم قویماق ایکنچی پیرکه مرید بولماق اوچونچی خدمت قیلا
بولماق اوچونچی قورقدین قورقماق رجادین امیدوار بولماق
تورتونچی اورادنی بجا کیلتورماک بیشنچی ...
آلتنچی پیر مشیّده بولماق یتینچی پیر اجازتی بیله بولماق سکزنچی
اشتماک توقوزنچی تجرید بولماق اونونچی تفرید بولماق
ایکی اون مقام معرفتده دورور اوّل فقیر فنا بولماق ایکنچی

٦

بیچاره‌لیک دین نینک قوتی تورور و فقر نینک دشمنی تورور چونکه
تورور چونکه کیم اصحابلار رسول صلی الله علیه وسلم حب الفقراء من
الایمان و بغض الفقراء من الکفر اما فقیرلیق مقامی
طبقه‌دور دین اولوغ دورور چونکه کیم رسول صلی الله علیه وسلم ایدیلار
حب الفقراء المؤمنین اعظم عند الله من سبع سموات و سبع الارض
الخ غنی لار اکرام قیلیب دنیانی اوچون خدای نینک
لعنتی تورور هر کیم فقیرنی حقارت کوزی برلا باقسه خدای لعنتی کا
گرفتار بولغای بو فقیر صورتی لار دیدور لوبلیکی مکر منافق لار دور
تورور حضرت علی رضی الله عنه ایتیب تورورلار کیم درویشلیک مقامی
فوق تورور اگر طالب عمل قیلیب درویشلیک لیک و درویش حکم لیک لازم
تورور اگر طالب عمل قیلمیسه درویشلیک انکا حرام تورور و جاهل
تورور اول شریعت ده و اول مقامی
طریقت ده و اول مقامی معرفت ده و اول مقامی حقیقت ده تورور

شریعت بودور لا اله الا الله محمد رسول الله کلمهٔ شریعت

بودور لا اله الا الله محمد رسول الله کلمهٔ طریقت بودور

لا اله الا الله محمد رسول الله کلمهٔ معرفت بودور لا اله الا الله صفا صفا

بعظمته محمد رسول خلیفته کلمهٔ حقیقت بودور لا اله الا الله

بقدرته محمد رسول الله برسالته ای درویش مشایخ الکرام و ابرارلار

بجای ییلیب هوا و هوس نی ترک قیلیب نفسنی مجاهده برله بیله

دروب طمع قیلیب و قناعت نی پیشه قیلیب خدای تعالی نینگ

امرینی بجا کیلتورسه درویش آنی آیتکه مسلم بولور توفیق ایرسه

بیلکیل درویشلیک نینگ عمده سی قلب قناعت کونگلیده قرار تورار

لارکه بولوب پیر بنده بولونلار نفعه بارتت دا الکه و مقام فقر

مرتبه سی اعلا بولور زیرا که کامل پیر بولیب فقر مقامی انبیالار

و اولیالار مقامی بولور علی الخصوص محمد مصطفی صلی الله

علیه و سلم نینگ مقامی بولور یعنی الفقر فخری دیدیلار و فقر

تورور اگر توبه قیلماسا دنیادین بارسه یمه عقده ایچره تور

لوکنی عقده ایچره گرفتار بولغای ایمدی بیک فدا ایتسه بولسه بای بولسه

بد بولسه شیدای صوفی بولسه گدای درویش بولسه بارچه‌ی صوفی

لیق لاری مردار مریدلاری فساد و مشایخ دنیالاری شیاد صوفی

لارده حقوق لیق قالدی درویش لارده گدالیق قالدی گذشت

لاری فتنه و بدعت لاری اباحت سنت لاری بدعت شغل لاری فحاحت

نیججه لاری شقاوت و صبرلاری خیانت و حق لاری خیانت زاهد لارده

ریا و بولدی غنی لارده سخاوت یوق فقیرلارده قناعت یوق

مریدلارده خدمت یوق صوفی لارده ریاضت یوق شیخ لارده

ادب عاقبت یوق کرامت ۳ قیامت کونی حال لاری مشایخ بجوز بولغای

ایمدی بیلینگ لارده رسالت عشقده قدم قویمیشنینگ اول کلمه شریعت

ایکینجی کلمه طریقت اوچونجی کلمه معرفت تورتونجی کلمه حقیقت

نیلکای کرک اگر اول تورت کلمه‌نی بلمیه صوفی الکتب اول کلمه

بیدا اولب طریقت علم بیلان آراسته قیلغان و حقیقت کسبی ایرار

دین مرید حجره لیک کورسات کای و معرفت ده بند بعضت

طلب قیلغانی ازکانزنی برسام قیلغان شیخ ذو النون مصری رحمة الله

علیه ایدیلار کیم مرید قرق یل شیخ شغل خدمتنی قیلماغونجه پیشانه

سین پاپوشین باتیب منزلگاهی برلان اسکنجا سیوریماغونجه فقیر

لیق دا ایردیب و درویش لیق اوزه ایانکا یقاین قوا لیمانه حضرت

کیمک بعد اولوکاب حضرت سلطان الاولیا لقطف قطب الا

قطاب سلطان خواجه احمد یسوی رحمة الله علیه ایدیلار کیم هر کیم

بیر شیخ دعوی سین قیلسه اول کیشی قرق یل تا بر خفد معتقد و توزیان غجم

مریدلیک قاتی بعد ایرسه سجاده ده بعده اولتورماق لیقی فساد و هر کیم

شیخ دعوی سین قیلسه اول حق امر بغیر شریعت برلان یولین سلوک

باطل ایتیلار دین و بدعت ایتکلار دین بر بهتر قیلماغونجه شیخ

دعوی سین قیلسه باطل بولور و هر کیم شریعت دین بر قدم تجاوز قیلسه

لار مریدلاری رد بولغای لار اوندلاری مرید بولغای و بو مریدلاریکا
نینگ اتیکنده بولورکای اول حالتده مریدلاریدین نیاز الغا
ی لار اگر مریدی برجه زور الغای لار شیخ اوده ریم نیاز الیب مستحق
لارکا برکای اگر الیب اوزی یه صرف ایتسه شیخ کیچیک بولغای و اگر
لوزم قیلیب اول لوتن توزغوچه نماز روزه سین الله تعالی قبول قیلماغا
و اگر الغای نیاز بیدین نام بیله الله تعالی انینگ تموغده لورلوک
لورلوک عذاب قیلغای هر شیخ اشناغ بیر لوت یه کافر بولغای اندلاغ شیخ
بیر ملعون لوزوره اجالدین انینگ فتنه سی بیرتر ... و شریعت
و طریقت ده و حقیقت ده و معرفت ده مرید بولورلای
شیخ طالب اگر حق نی طلب قیلیب اشناغ بیرکا قول برکیل کیم
شریعت ده عارف بولیب طریقت ده واقف بولیب حقیقت ده
کامل بولیب معرفت کوهرید واعظ بولسا اگر مرید که شریعت ده
مشکل توشسه بیر شریعت علمی بیرلان حل قیلغای اگر طریقت ده واقع

1.

رساله

حضرت سلطان

بسم الله الرحمن الرحیم

ذکر رساله حضرت سلطان خواجه احمد یسوی رحمة الله علیه قطب الاقطاب

و سرور مشایخ سلطان الاولیا و برهان الاتقیا حضرت خواجه احمد

یسوی ایدیلار کیم بیزودین سونکره آخر زمان بولغانده اندایغ

شیخلار پیدا بولغای ابلیس علیه اللعنه الاردین سبق الغای و

خلایق الارغه محجب بولغای و مریدلارینی یاشغالار [illegible] لار و اولی

شیخلار مریدلاریدین طمع قیلغای و جهالتنی کوفدین [illegible] امراکا

و اهل بدعت نی دوست و ولی نجسی کورکای و اهل سنت نی ذره اعماله

نی [illegible] کورکای و علم شریعت برلان عمل قیلغای و نامحرم لار

جان ولی [illegible] کورکای و [illegible] قلیب الله تعالی رحمتیدین

امید توتغای لار و مشایخ سلوکینی و راه سنت نی خار کورکای

